

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 30.05.1966, sp. zn. Pls 4/66, ECLI:CZ:NS:1966:PLS.4.1966.1

Číslo: IV/1966

Právní věta: Z rozboru a zhodnocení soudního rozhodování o rozvodu manželství

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 30.05.1966

Spisová značka: Pls 4/66

Číslo rozhodnutí: IV

Číslo sešitu: I

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Manželství - rozvod

Předpisy: 94/1964 Sb. § 23

§ 144

§ 24 99/1963 Sb. § 69

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. IV/1966 sb. rozh.

Z rozboru a zhodnocení soudního rozhodování o rozvodu manželství. (Částečně nepoužitelné viz judikát 44/1980 SbRc.)

(Projednáno a schváleno plénem Nejvyššího soudu dne 30. května 1966, [Pls 4/66](#).)

V socialistické společnosti přísluší manželství a rodině významné místo. Ústava ČSSR z 11. července 1960 (zákon č. 100/1960 Sb.) vyslovila, že manželství a rodina jsou předmětem ochrany socialistického státu. Současně vytyčila zásady pro zajištění rovnoprávného uplatnění žen v rodině, v práci a ve veřejné činnosti a zdůraznila, že stát a společnost pečují o to, aby rodina byla zdravým základem rozvoje mládeže. Pozornost státu a společnosti rodině a mládeži vyjádřila tím, že stát poskytuje zvláštní úlevy a podpory rodinám s více dětmi, i tím, že všem dětem a mládeži zabezpečuje společnost veškeré možnosti k všestrannému rozvoji a uplatnění jejich tělesných a duševních schopností (čl. 26 a 27 ústavy).

Zásady socialistického chápání manželství a rodinných vztahů vytyčené v socialistické ústavě, podrobněji rozvedlo usnesení ústředního výboru KSČ ze 7. a 8. prosince 1960, jež určilo směry pro přepracování a zdokonalení našeho právního řádu i k vypracování nového zákona o rodině.

Po XII. sjezdu Komunistické strany Československa, který zdůraznil též význam ideologického působení při výchově nového člověka, vyústilo jednání ústředního výboru KSČ z 18. a 19. prosince 1963 v přijetí závažných usnesení, ukládajících prohloubení ideologické práce ve všech oblastech společenského a státního života. Toto zasedání ústředního výboru strany věnovalo zvláštní pozornost problémům výchovy mládeže.

Na mimořádný význam cílevědomé ideologicko-výchovné práce pro úspěšné zvládnutí složitých úkolů dalšího rozvoje ekonomiky a celé společnosti znovu obrací pozornost ústřední výbor KSČ v přípravě XIII. sjezdu strany. V tézích k XIII. sjezdu strany zdůraznil mimořádnou úlohu rodiny při rozvíjení a upevňování prvků socialistické morálky ve vědomí lidí a při utváření socialistického způsobu života. Rodina v níž se vytváří charakter lidské osobnosti a způsob vzájemného soužití lidí, a níž se uskutečňují i některé ekonomické podmínky života, je útvar společnosti, v němž se především vytváří vědomí spojitosti a shodnosti zájmů jednotlivce se zájmy společnosti.

Naše společnost zajišťuje politické a ekonomické zrovnoprávnění muže a ženy a vytváří v základních směrech příznivé podmínky, aby k uzavírání manželství docházelo na základě citové náklonnosti a aby rodina manželstvím založená mohla rozvíjet svůj vnitřní život zejména při výchově dětí. Přesto dochází v některých manželstvích k vážným neshodám, rozvracejícím vztahy mezi manžely a vyúsťujícím mnohdy v rozchod manželů. Manželství, ve kterých jsou vztahy manželů vážně narušeny, nemohou vytvářet upřímné vzájemné vztahy, jež jsou předpokladem pevného životního společenství manželů a nemohou posilovat ty prvky, jež jsou důležité z hlediska socialistické morálky ve vztazích mezi manžely a ve výchově dětí. Zvláštní pozornost společnosti je proto třeba věnovat výchově občanů k odpovědnému vztahu k manželství a jeho společenskému poslání a k upevňování uzavřených manželství.

Význam tohoto úsilí potvrzují i poznatky o růstu počtu případů, ve kterých musela společnost přikročit ke krajnímu kroku, k rozvodu manželství.

Ve srovnání se stavem v letech 1950 až 1954, kdy docházelo za rok průměrně k 12 251 rozvodům, přesahuje počet rozvodů, počínaje od r. 1958, v každém roce 15 000. V roce 1962 činil přitom počet rozvodů již 16 603, v roce 1963 17 040, v roce 1964 16 802 a v r. 1985 dokonce 18 702 rozvodů.

Zvyšuje se přitom poměr počtu rozvodů k počtu obyvatel. Jestli-že v letech 1950-1954 připadalo na 1000 obyvatel průměrně 0,97 rozvodu, připadá v posledních čtyřech letech na týž počet obyvatel průměrně 1,23 rozvodu (v roce 1962 1,20, v roce 1965 1,31 rozvodu). Přitom dvě třetiny rozvodů manželství, povolených v roce 1965 se týkalo manželství s nezletilými dětmi (12 127 z celkového počtu 18 702 rozvodů v roce 1965) a rozvod manželství tak zasáhl do poměrů 19 174 nezletilých dětí.

Potvrzují tedy i poznatky plynoucí ze statistických dat potřebnost pozornosti společnosti otázkám manželství a rodiny.

Stěžejní místo při tom přísluší především předcházení narušování vztahů mezi manžely. Složitost činitelů a vztahů, jež se v tomto ohledu v životě jednotlivce projevují, i potřeba vytvářet u občanů již před vstupem do manželství předpoklady, jež jsou podmínkou trvalého a harmonického manželského soužití, způsobují, že toto úsilí může přinést významnější výsledky jen, bude-li se na něm podílet celá společnost svými státními orgány a společenskými organizacemi na nejrůznějších úsecích své činnosti.

Značný význam tu připadá prostředkům společenského působení, jež výchovou občanů ke správnému pochopení významu manželství a rodiny a vztahů mezi manžely navzájem, popř. i odstraňováním některých nedostatků v materiální oblasti mohou vzniku manželských neshod předejít.

V úsilí o upevnění a zachování manželství mají důležitý význam i prostředky právní. Jejich význam nelze zajisté přeceňovat na úkor ostatních prostředků společenského působení a to již proto, že k jejich uplatnění dochází obvykle, když vztahy manželů jsou již narušeny. I jimi však lze v případech, kdy neshody mezi manžely nedostoupily zvláště závažného stupně a kde nejde o stav nepřekonatelný a trvalý, působit k odstranění nesouladu, narušujícího manželské vztahy a dosáhnout mnohdy zachování manželství a rodiny.

Působení na manžele z hlediska upevnění a zachování manželství prostředky právními se uskutečňují zejména v činnosti soudní. Podrobné projednání neshod vyskytujících se mezi manžely a vhodná doporučení soudu manželům mohou vést k překonání nesrovnalostí menší intenzity. Pečlivé zjišťování příčin neshod a jejich řádné zhodnocení umožňuje, aby soud, jako státní orgán pověřený touto společensky závažnou činností přistoupil k rozvodu manželství jen ve vážných a společensky odůvodněných případech.

Nejvyšší soud jako orgán soudního dozoru, odpovídající za jednotný výklad a jednotné používání zákonů při rozhodování soudů (čl. 99 odst. 1 ústavy a § 26 zák. č. 36/1964 Sb. o organizaci soudů a volbách soudců) věnoval po vydání zákona č. 94/1963 Sb. o rodině a zákona č. 99/1963 Sb. o občanském soudním řízení pozornost výkladu a používání zákonných ustanovení upravujících tyto společensky důležité vztahy. K odstranění nejednotnosti, projevující se v soudní praxi při výkladu ustanovení, zavádějících na tomto úseku právní instituty nové, popřípadě přinášející změny v právní úpravě, řešil Nejvyšší soud některé právní otázky týkající se tohoto úseku soudní činnosti ve svých rozhodnutích, popř. zaujal i předběžná stanoviska, jež byla soudům sdělena ve Výběru rozhodnutí a sdělení ve věcech občanskoprávních.

Poté, co v soudní praxi byl získán dostatečný podklad pro shrnutí poznatků o soudním rozhodování a k zhodnocení postupu soudů při výkladu a používání ustanovení zákona těchto vztahů se týkajících, přikročil Nejvyšší soud k ucelenému průzkumu a rozboru soudní praxe při rozhodování o rozvodu manželství.

Rozbor si klade za cíl zhodnotit praxi soudů, jak se při používání ustanovení zákona o rodině a občanského soudního řádu, upravujících tyto vztahy, vyvinula a podle potřeby usměrnit výklad dotčených ustanovení zákona a sjednotit postup soudů při jejich aplikaci tak, aby soudní praxe na tomto společensky důležitém úseku se vyvíjela v souladu se smyslem a účelem zákona. I když průzkum a rozbor se týká celé právní materie, související s rozhodováním o rozvodu manželství, zaměřil Nejvyšší soud svou pozornost zejména na ustanovení zavádějící na tomto úseku práva instituty nové, popř. přinášející ve srovnání s dřívější úpravou změny podstatného významu.

Rozbor navazuje na směrnici pléna Nejvyššího soudu z 29. 6. 1962, Pls 2/62, v níž za platnosti zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném provedl Nejvyšší soud komplexní zhodnocení soudní praxe při výkladu a používání zákonů týkajících se rodinných vztahů a výchovy mládeže a na zhodnocovací zprávu Nejvyššího soudu z roku 1963 o uplatňování této směrnice v činnosti soudů.

Při provádění rozboru vycházel Nejvyšší soud z poznatků, jež získal jako nejvyšší orgán soudního dozoru při přezkoumávání soudních rozhodnutí na podkladě podnětů ke stížnosti pro porušení zákona, z poznatků, jež získal účastí na odborných poradách krajských soudů a dalšími způsoby poskytování pomoci soudům nižšího stupně. Četné poznatky získal Nejvyšší soud vlastní prověrkou spisů, provedenou u některých okresních soudů v českých i slovenských krajích. Při shromažďování poznatků ze soudní praxe a přípravě rozboru postupoval Nejvyšší soud v součinnosti s některými vybranými krajskými soudy (Městský soud v Praze, krajský soud v Plzni, Ústí n. Labem, Ostravě a Košicích), které provedly ve svých krajích dílčí průzkumy soudního rozhodování a vyhodnocení soudní praxe na tomto úseku v krajích. Součinnost krajských soudů významně přispěla k získání uceleného přehledu o stavu soudní praxe a přinesla četné hodnotné poznatky. Důležitým zdrojem

poznatků Nejvyššího soudu byly i samostatné rozборы, jež provedly některé krajské soudy (Ostrava, Plzeň, Ústí n. Labem, Košice) k újednocení praxe soudů v kraji při provádění řízení o smíření manželů z vlastní iniciativy záhy po účinnosti nových zákonů.

Z provedeného průzkumu a rozboru soudní praxe vyplývají tyto poznatky:

I.

Působení společnosti k upevňování manželství a rodiny.

Zákon o rod. zdůraznil úkoly státních orgánů, společenských organizací a všech občanů při upevňování manželství a rodiny. V § 23 odst. 1 výslovně stanoví - a tato zásada platí i v soudním řízení - že státní orgány ve spolupráci se společenskými organizacemi a všemi občany jsou povinny napomáhat k upevňování manželství a rodiny zejména tím, že předcházejí příčinám, které by mohly vést k narušování pevnosti a trvalosti vztahů v manželství a v rodině.

Důvodová zpráva k zákonu pak zdůrazňuje, že zákon o rodině dává jak orgánům státu, tak i společenským organizacím (především ROH, ČSM) oprávnění pro možnost preventivních zásahů v zájmu uchování rodiny a manželství. V každém konkrétním případě je ovšem třeba volit vhodný postup, jak působit na účastníky, neboť jde o vztahy citové a nešetrný zákrok by mohl mít za následek opak toho, čeho mělo být dosaženo.

Občanský soudní řád (zák. č. 99/1963 Sb.) počítá se spoluprací soudů s ostatními orgány státu a společenskými organizacemi při působení na účastníky za účelem předcházení soudním sporům (§ 4, § 61, § 64 a násl.). Tato ustanovení jsou významná i pro činnost soudů ve věcech manželství a rodiny.

Z provedeného průzkumu je patrné, že soudy poměrně úspěšně plní svou výchovnou funkci, uloženou jim v § 2 odst. 2 zák. č. 36/1964 Sb. o organizaci soudů ve vztahu k důslednému plnění povinnosti v manželství a rodině. Zejména soudci okresních soudů rozvíjejí značnou přednáškovou, propagační a popularizační činnost k otázkám manželství a rodiny. Děje se tak při nejrůznějších příležitostech a zejména při podávání zpráv o činnosti soudů je otázkám rodiny a manželství věnována značná pozornost. Soudci také spolupůsobí při pohovorech se snoubenci (např. okresní soud Litoměřice, Most), při večerech otázek a odpovědí o manželství a rodině (např. okresní soud Teplice) i při besedách s mládeží k otázkám zákona o rodině, které jsou konány v nejvyšších třídách středních a odborných škol. Také při propagaci nového zákona o rodině soudci okresních a krajských soudů vyvinuli značnou aktivitu. Při rozvíjení této činnosti je ovšem třeba dbát, aby byla zaměřena na ta místa a závody, kde je to z hlediska poznatků soudů, případně jiných orgánů třeba, aby nebyla samoučelná a tím i málo účinná. Nelze také opomíjet zásadu, že zákonnost a tím i přesvědčivost řízení a rozhodnutí soudů je základem, na němž mohou být účinně rozvíjeny ostatní formy preventivně výchovné činnosti.

Soudy také využívají formy pohovorů s manžely (§ 62 a násl. o. s. ř.) v těch případech, kdy některý z manželů se na ně obrátí za účelem urovnání rodinných poměrů. Soudy někdy i ve spolupráci se společenskými organizacemi (např. okresní soud Nový Jičín, Opava, Děčín) se snaží odstraňovat rozpory v manželství vyplývající zejména z nesrovnalostí finančního rázu, z navazování známostí s jinými muži a ženami, z nadměrného požívání alkoholických nápojů apod. Tuto činnost vyvíjejí však soudy zatím zřídka, a to zpravidla jen na návrh některého z manželů.

Závažným poznatkem ovšem je, že zatím ve velmi malé míře ostatní státní orgány ve spolupráci se společenskými organizacemi začaly uplatňovat svůj vliv ve věcech manželství a rodiny, jak jim ukládá § 23 odst. 1 zák. o rod. Děje se tak zpravidla jen na popud soudu. Z celkem ojedinělých poznatků v tomto směru vyplývá, že pracující se obracejí zejména na závodní výbory ROH se žádostí o urovnání

svých manželských nesrovnalostí dříve, než uvažují o nějakém soudním zásahu ve věci. Závodní výbory ROH vyvíjejí aktivitu zejména v těch případech, kdy manželé nadměrně požívají alkoholické nápoje, přičemž dobré výsledky vykazují v těch závodech, v nichž dříve působily kolektivy soudců z lidu. V případech, kdy mladí manželé bydlí s rodiči a tato skutečnost má na manželství nepříznivý vliv, pomáhají při získávání bytu. Odborové organizace na závodech zasahují i v případech, kdy manžel v důsledku špatné pracovní morálky nebo z jiných důvodů má menší výděly a tato skutečnost se nepříznivě obráží v manželství. Také některé MNV, zejména v menších obcích vyvíjejí někdy úspěšnou snahu ve směru upevnění manželství a rodiny. Výbory žen v těchto obcích radou i jinak pomáhají manželům odstranit rozpory nebo překážky ve zdárném vývoji jejich manželství.

Z průzkumu je ovšem patrné, že otázky manželství a rodiny jsou často ještě považovány za soukromou záležitost manželů, do níž není vhodné ani účelné zasahovat a že ustanovení § 23 odst. 1 zák. o rod. zejména národním výborům a některým společenským organizacím není často ani známo.

Z uvedených poznatků, omezených rozsahem průzkumu, vyplývá, že ustanovení § 23 odst. 1 zák. o rodině se dosud v praxi nevžilo. Působení společnosti ve směru upevnění manželství a rodiny, jak je má na mysli toto zákonné ustanovení, je zatím značně omezeno, ačkoliv od účinnosti zákona o rodině uplynula dostatečná doba. Úkolem soudů proto je, aby státním orgánům a společenským organizacím jejich zákonné povinnosti při všech příležitostech připomínaly u vědomí toho, že je to společnost a její organizace, které mají hlavní úlohu v boji za upevnění manželství v naší společnosti.

II.

Řízení o smíření manželů.

Nový institut občanského soudního řádu – řízení o smíření manželů – se uplatňuje v každodenní praxi soudů prvního stupně. Přitom používání předpisů ustanovení § 70 až § 72 o. s. ř. přináší s sebou některé sporné otázky, ježto jde o úpravu, která neměla obdobu v předpisech zákona č. 142/1950 Sb.

Od účinnosti občanského soudního řádu (zák. č. 99/1963 Sb.) se praxe v provádění tohoto řízení u jednotlivých soudů dosti lišila a do značné míry navazovala na zkušenosti těchto soudů ze smířčích pokusů před podáním návrhu na rozvod manželství, jak je soudy prováděly před 1. 4. 1964. Mnohdy byly ovšem přehlíženy některé nové rysy právní úpravy řízení o smíření manželů, jako např. nutnost řádné protokolace průběhu řízení, zkoumání důvodů pro upuštění od řízení o smíření manželů a rozhodování a návrhu na upuštění, zastupování účastníků v tomto řízení atd.

Další ujednání praxe soudů si vyžaduje objasnění především základních právních otázek řízení o smíření manželů, i když tím nelze podceňovat závažné otázky metodiky, jednání soudců, což má v tomto řízení neobyčejný význam. Nutno přitom vycházet z účelu tohoto nového institutu, ze kterého pak v mnohém vyplývají i zásady postupu soudu v tomto řízení.

1. Účel řízení o smíření manželů.

Jedním z právních prostředků, jimiž společnost prostřednictvím soudů působí k zachování manželství, je řízení o smíření manželů. Toto řízení nesmí být chápáno jen jako procesně právní předpoklad pro zahájení řízení o rozvod manželství či jako prostředek pro zabrzdění postupu před řízením o rozvod, ani jako nástroj k usmíření manželů za každou cenu, i když pro to nejsou již společensky žádoucí předpoklady. Nelze také toto řízení chápat samoučelně jen jako výchovný prostředek.

Účelem řízení o smíření manželů je:

a) stejně jako u ostatních druhů občanského soudního řízení ochrana práv a výchova občanů (§ 1 o.

s. ř.), zejména také působení na občany k pochopení významného poslání manželství a rodiny a jejich úlohy při rozvoji společnosti, obzvláště při výchově dětí;

b) předcházet neuváženým rozvodovým řízením v těch případech, kde pro rozvod manželství nejsou zákonné předpoklady;

c) umožnit soudu sledovat vývoj rozvratu mezi manžely a tím usnadnit závěr o tom, jsou-li vztahy mezi manžely v projednávaném případě tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel.

2. Postup při řízení o smíření manželů.

Řízení o smíření manželů je předběžným řízením, které je upraveno ustanoveními části druhé občanského soudního řádu. Vztahují se tedy na ně ustanovení části třetí o. s. ř. jen tehdy, pokud to z ustanovení části druhé o. s. ř. vyplývá, nebo pokud v jednotlivých ustanoveních části třetí o. s. ř. je výslovně uvedeno, že se vztahují i na řízení jinak upravené v části druhé o. s. ř. (jako např. ustanovení § 145 o. s. ř.). Ustanovení části první o. s. ř. platí samozřejmě i na řízení upravené v části druhé o. s. ř., tedy i na řízení o smíření manželů. Zákonná ustanovení části druhé o. s. ř. upravují jen způsob řízení a postup soudu v řízení u soudu prvního stupně; nejsou tu upraveny opravné prostředky proti rozhodnutím soudů, pokud jsou v řízení podle části druhé o. s. ř. podle jednotlivých zákonných ustanovení vydávána. Proto se zákonná úprava části čtvrté o. s. ř. o opravných prostředcích vztahuje i na řízení podle části druhé o. s. ř.

Zvláštní úprava řízení o smíření manželů (§ 70-72 o. s. ř.) nebrání tomu, aby v manželských věcech mohl soud provádět pohovory ve smyslu § 62 – § 64 o. s. ř. Tato činnost soudu však nenahrazuje řízení o smíření manželů a návrhy účastníků tu nelze zaměňovat. Je tedy nutné, aby řízení o smíření manželů proběhlo i tam, kde se soud případem zabýval již v pohovoru s manžely. Při obvyklé neformálnosti podání, která zasílají sami účastníci řízení (pokud nejsou zastoupeni advokáty) soudům, je však třeba pečlivě zkoumat obsah (§ 41 odst. 2 o. s. ř.) takových podání, případně jeho účel objasnit postupem podle § 43 odst. 1 o. s. ř. po poučení účastníků (podle § 5 o. s. ř.).

Vztah řízení o smíření manželů k řízení o rozvod manželství (které probíhá podle části třetí o. s. ř.) je takový, že řízení o smíření manželů je procesní podmínkou pro řízení o rozvod manželství. Musí obligatorně proběhnout (§ 70 odst. 1 o. s. ř.) před zahájením řízení o rozvod manželství, pokud od něho není upuštěno za splnění zákonných předpokladů (§ 71 odst. 1 o. s. ř.). Tento nedostatek zákonné procesní podmínky nelze již zhojit během vlastního rozvodového řízení. Nemůže proto soud vydat usnesení o upuštění od řízení o smíření manželů podle ustanovení § 71 o. s. ř. v rámci rozvodového řízení. Návrh na zahájení řízení o smíření manželů nemůže být spojen s návrhem na rozvod manželství; stane-li se tak, postupuje soud podle § 72 o. s. ř.

Nejzávažnějším porušením zákonného požadavku obligatornosti řízení o smíření manželů je skutečnost, že soud projednává návrh na rozvod manželství ve věci samé, aniž by tomuto řízení předcházelo řízení o smíření manželů, anebo aniž by soud tuto skutečnost měl bezpečně zjištěnu.

Neméně závažným porušením požadavku obligatornosti řízení o smíření manželů je neprojednání návrhu na zahájení řízení o smíření manželů.

Příslušným k řízení o smíření manželů je podle § 70 odst. 2 o. s. ř. ten soud, který by byl příslušným k řízení o rozvod manželství podle § 88 písm. a) o. s. ř. Příslušnost se určuje podle okolností, které jsou tu v době zahájení řízení a trvá až do jeho ukončení (§ 11 odst. 1 o. s. ř.).

Ohledně příslušnosti soudu je v zákonné úpravě řízení o smíření manželů v části druhé o. s. ř. výslovně odkaz (§ 70 odst. 2 o. s. ř.) na zákonnou úpravu podle části třetí o. s. ř. Musí tedy soud v

řízení o smíření manželů zkoumat také otázku své příslušnosti podle ustanovení části třetí o. s. ř., přičemž postupuje podle § 105 o. s. ř. a vysloví popřípadě usnesením svou nepřislušnost s tím, že po právní moci tohoto usnesení postoupí návrh příslušnému soudu. Je-li totiž stanovena pro řízení o smíření manželů příslušnost soudu stejně jako pro řízení o rozvod manželství, pak se důsledky tohoto zákonného předpisu projeví i v tom, že soud zkoumá svou příslušnost podle stejných hledisek a stejným postupem jako v řízení o rozvod manželství.

I když řízení proběhne u nepřislušného soudu, není to překážkou v podání návrhu na rozvod manželství a podmínku, že řízení o smíření manželů proběhlo před zahájením řízení o rozvod manželství, je třeba pokládat za splněnu.

V řízení o smíření manželů nelze vyloučit přikázání věci podle § 12 o. s. ř. ani odnětí věci podle § 13 o. s. ř.

Podle ustanovení § 70 odst. 3 a § 68 odst. 1 o. s. ř. provádí řízení o smíření manželů zásadně předseda senátu, nepovažuje-li vzhledem k okolnostem případu za vhodné, aby je provedl senát. Výsledky průzkumu potvrzují, že řízení o smíření manželů provádí obvykle předseda senátu a tato praxe se plně osvědčuje.

Řízení o smíření manželů se zahajuje na návrh manžela, jak stanoví § 70 odst. 2 o. s. ř. Jde o ryze osobní právo občana, nemůže tedy takový, návrh podat národní výbor (§ 32 o. s. ř.) ani prokurátor (§ 35 o. s. ř.). Žádné zákonné ustanovení však nebrání, aby prokurátor nebo národní výbor (společenská organizace) vstoupili do tohoto řízení. Děti manželů nejsou účastníky řízení; neúčastní se proto řízení kolisní opatrovník nezletilých dětí.

Způsob podání a obsah návrhu je vymezen ustanovením § 42 o. s. ř. Má proto návrh obsahovat (§ 42 odst. 3 o. s. ř.) údaje o tom, kdy a kde bylo manželství uzavřeno, o počtu a datu narození dětí z manželství, o státním občanství účastníků, údaj o posledním společném bydlišti manželů a dále stručné vylíčení podstatných skutečností, které v soužití manželů způsobují narušení jejich vztahů.

Ani některé návrhy na zahájení řízení o smíření manželů, sepisované u soudu do protokolu, nemají všechny náležitosti soudního podání, uvedené v § 42 odst. 3 o. s. ř. Návrhy, podávané účastníky, nejsou-li zastoupeni advokáty, se omezují jen na stručné požádání o provedení řízení. V případě nejasnosti návrhu je nutno postupovat podle § 43 o. s. ř.

V řízení o smíření manželů neplatí ustanovení § 79 odst. 2 o. s. ř. (zařazené v části třetí o. s. ř.) o doručování návrhu ostatním účastníkům do vlastních rukou. Ani jiné důvody, zejména povaha věci, nevyžadují, aby podání bylo předloženo s potřebným počtem stejnopisů, tak, aby jeden stejnopis mohl být doručen druhému manželovi. Odpůrce však musí být v předvolání k jednání soudem vyrozuměn o tom, že jde o řízení o smíření manželů.

Pokud je návrh sepisován do protokolu, může být podle ustanovení § 2 odst. 1 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy pověřen předsedou soudu k sepisování takových návrhů soudní tajemník nebo právní čekatel. Před sepsáním návrhu do protokolu u soudu musí být ovšem navrhovatel poučen ve smyslu § 62, § 70 – § 72 o. s. ř., aby bylo ujasněno, zda navrhovatel se domáhá zahájení řízení o smíření manželů či jen provedení pohovoru s manžely.

Návrh na zahájení řízení o smíření manželů nepodléhá soudním poplatkům.

Ke zpětvzetí návrhu na zahájení řízení o smíření manželů není třeba souhlasu soudu a soud také nevydává usnesení o zastavení řízení podle předpisů části třetí o. s. ř., které se na toto řízení nevztahují. Zpětvzetí návrhu bere soud na vědomí a byl-li o návrhu již vyrozuměn druhý z manželů, je třeba jej vyrozumět i o zpětvzetí návrhu.

O doručování předvolání k jednání o smíření manželů platí ustanovení § 45 a násl. o. s. ř. Zejména je třeba dbát ustanovení § 46 odst. 3 o. s. ř. o neúčinnosti doručení, je-li písemnost odevzdána účastníku, který má na věci protichůdný zájem. Jestliže má účastník svého zástupce, vykázaného plnou mocí pro celé řízení, je nutno písemnost doručit tomuto zástupci. Protože však v tomto řízení bude třeba výpovědi účastníka, je nutno podle § 49 odst. 1 o. s. ř. doručit písemnost také účastníku. Vzhledem k účelu řízení o smíření manželů nebude přicházet v úvahu postup podle § 49 odst. 2 o. s. ř. (ustanovení zástupce pro doručování písemnosti); účel sledovaný ustanovením § 49 odst. 2 o. s. ř. je v řízení o smíření manželů řešen úpravou podle ustanovení § 71 odst. 2 o. s. ř.

Nedostaví-li se navrhovatel bez náležité omluvy k jednání, je možno spis po vyhotovení záznamu o nedostavení se navrhovatele založit. Na nutnost osobní účasti a na uváděný následek nedostavení se navrhovatele k jednání je ovšem třeba v předvolání upozornit. Byl-li navrhovatel na tento následek v předvolání upozorněn, je již nadbytečné sdělovat mu ještě, že pro jeho nedostavení se k jednání soud řízení o smíření manželů neprovedl a spis založil. V rejstříku Nc (sloupec 5) je možno vyznačit jako důvod skončení řízení „pro nepřítomnost navrhovatele řízení odpadlo“.

Vezme-li navrhovatel svůj návrh zpět, anebo přes poučení v předvolání se k jednání bez náležité omluvy nedostaví, pak by druhý z manželů, pokud by měl zájem na tom, aby řízení o smíření manželů proběhlo, musel podat nový návrh na zahájení tohoto řízení (a stejně tak, i kdyby navrhoval, aby od tohoto řízení bylo upuštěno). To vyplývá ze znění ustanovení § 70 odst. 2 a § 71 odst. 2 o. s. ř.

Nelze vyloučit ani možnost vynucovat součinnost nebo přítomnost účastníků při jednání (§ 70 odst. 3, 68 odst. 3 o. s. ř.); použití tohoto prostředku bude přicházet v úvahu jen výjimečně a prakticky jen u odpůrce; jinak by se použití tohoto prostředku přičilo účelu řízení o smíření manželů.

Řízení o smíření manželů není třeba, jestliže již jednou bezvysledně proběhlo v posledním roce před podáním návrhu na rozvod, nebo jestliže soud rozhodl, že se od tohoto řízení upouští.

Nelze souhlasit s názorem, že v zákoně uváděná roční lhůta počíná běžet od podání návrhu na zahájení řízení o smíření manželů. Jednak to odporuje znění ustanovení § 71 odst. 1 o. s. ř. (jestliže řízení již jednou proběhlo) a jednak nutno uvážit, že tento výklad by v jednotlivých případech, v nichž soud musí odstraňovat případné překážky k dokončení řízení, znamenal nezdůvodněné zkrácení lhůty, v níž by ještě jeden z manželů mohl podat návrh na rozvod manželství po proběhnutí řízení o smíření manželů. Možnost těchto nahodilých okolností nemůže mít vliv na skutečnou délku zákonem uváděné jednorozční lhůty. Pak ovšem je nutno považovat za den, kdy došlo ke skutečnosti, určující počátek lhůty (§ 57 odst. 1 o. s. ř.), ten den, v němž soud provedl jednání s oběma manželi, nebo nedošlo-li k němu s oběma manžely zároveň, ten den, v němž provedl jednání i s druhým z manželů (Výběr č. 1, běžné č. 6/III - 1965).

Jestliže soud rozhodl, že se od řízení o smíření manželů upouští, pak je rovněž možno podat návrh na rozvod manželství v jednorozční lhůtě, jež počíná běžet od právní moci usnesení, jímž bylo od řízení upuštěno.

Jestliže v průběhu roční lhůty byl podán návrh na rozvod manželství, který byl vzat zpět, a ještě v průběhu roční lhůty bude podán nový návrh na rozvod, pak není třeba, aby řízení o smíření manželů proběhlo znovu; ani v tomto případě, nejde-li o usmíření trvalé a v roční lhůtě od skončení řízení o smíření manželů je podán nový návrh na rozvod manželství, nelze z ustanovení § 70 o. s. ř. vyvodit závěr, že by muselo znovu proběhnout řízení o smíření manželů. Z ustanovení § 70 až § 72 o. s. ř. nevyplývá také, že by bylo nutno trvat na opětovném řízení o smíření manželů v tom případě, když manželé sice v řízení o smíření manželů uváděli (nebo jeden z nich), že se nehodlají smířit, avšak v mezidobí, než došlo k podání návrhu na rozvod manželství, soužití dočasně obnovili.

V ustanovení § 70 odst. 1 o. s. ř. je stanovena jen zákonná podmínka, že před řízením o rozvod manželství musí být provedeno řízení o smíření manželů. Zda toto řízení o smíření manželů skončilo s úspěchem nebo bezvýsledně, projeví se teprve ve skutečnosti, zda byl po provedení tohoto řízení podán návrh na rozvod manželství, a to v zákonem vymezené lhůtě jednoho roku po provedení řízení o smíření manželů. Za bezvýsledné nutno tedy pokládat takové řízení o smíření manželů, po němž výsledek, který řízení sleduje, totiž usmíření manželů, nenastal a byl podán návrh na rozvod manželství v uvedené lhůtě jednoho roku. Po uveřejnění stanoviska Nejvyššího soudu v otázkách výkladu některých ustanovení řízení o smíření manželství (výběr č. 1, běžné č. 6/III-1965) je již nyní ustálena praxe soudů prvního stupně, že o bezvýslednosti řízení o smíření manželů svědčí skutečnost podání návrhu na rozvod v jednoroční lhůtě.

Rozhodovat o upuštění od řízení o smíření manželů může soud jen na návrh manžela. Od řízení o smíření manželů soud upustí, je-li zřejmé, že řízení nelze vůbec provést (např. při nezpůsobilosti jednoho z manželů k právním úkonům, nebo při déletrvajícím neznámého pobytu), nebo jen s nepřiměřenými obtížemi např. jeden z manželů se zdržuje delší dobu v cizině). Tyto okolnosti nutno hodnotit podle konkrétního případu. Důvodem pro upuštění od řízení o smíření manželů nemůže být okolnost, že manželé bydlí ve značně od sebe vzdálených místech a v obvodech jiných soudů, ani to, že odpůrce se vyhýbá účasti na jednání, anebo dokonce úvaha předsedy senátu, že se řízení zřejmě neseťká s úspěchem o že by tedy podle jeho názoru bylo formální. Předem nelze nikdy hodnotit, zda řízení o smíření manželů může mít v projednávaném případě úspěch. Nic také nebrání tomu, aby návrh na upuštění od řízení o smíření manželů byl podán v průběhu řízení o smíření manželů, zjistí-li se teprve tehdy předpoklady pro toto upuštění.

Tvrzené důvody pro upuštění od řízení o smíření manželů, uváděné navrhovatelem, musí si soud ověřovat. Někdy totiž vzbuzuje postup soudu pochybnosti v tom směru, že není před vydáním usnesení o upuštění od řízení o smíření manželů dostatečně objasněno, zda je tu dán zákonný důvod.

Podle ustanovení § 71 odst. 2 o. s. ř. vydá soud usnesení o tom, že se od řízení o smíření manželů upouští. Výjimkou z obecné zásady, že soud jedná a rozhoduje v senátu, popřípadě v jiném sboru (§ 36 odst. 1 o. s. ř.), svěřuje zákon řízení o smíření manželů předsedovi senátu, není-li vzhledem k okolnostem případu působení senátu vhodnější (§ 70 odst. 3 a § 68 odst. 1 o. s. ř.). Tato výjimka se vztahuje na postup soudu pro celé řízení o smíření manželů, upravené v § 70 až § 72 o. s. ř., tedy i na rozhodnutí o upuštění od řízení o smíření manželů. Vydá proto toto rozhodnutí předseda senátu zejména tehdy, bylo-li již řízení o smíření manželů prováděno předsedou senátu. Protože toto ustanovení výslovně uvádí, že se usnesení doručí navrhovateli, zatím co o doručení druhému manželu se nezmiňuje, nedoručuje se usnesení odpůrci. O tomto návrhu rozhoduje soud ostatně bez účasti odpůrce, bez jeho vyjádření, protože právě pro nemožnost jeho spoluúčasti nelze řízení provést nebo jen s nepřiměřenými obtížemi.

Ze znění věty druhé odst. 2 § 71 o. s. ř., vyplývá, že soud takové usnesení vydá jen tehdy, jestliže od řízení o smíření manželů upouští. Podle slovního znění zákona („o tom, že upouští ... vydá soud usnesení“ - toto znění je v občanském soudním řádu použito jen v § 71 o. s. ř., na jiném místě se nepoužívá, takže nutno mít za to, že jde o speciální úpravu vydávání rozhodnutí) nerozhoduje tedy soud o návrhu navrhovatele na upuštění od řízení, má-li za to, že nejsou dány zákonné předpoklady pro upuštění od řízení. V takovém případě soud rozhodnutí nevydává a stanoví jednání k provedení řízení o smíření manželů. V předvolání k tomuto jednání poučí soud navrhovatele o tom, že nebyly shledány důvody k upuštění od řízení o smíření manželů, a že tedy musí být před podáním návrhu na rozvod manželství toto řízení provedeno.

Řízení o smíření manželů je zvláštním druhem řízení, upraveným ustanoveními části druhé o. s. ř., v němž k vydání rozhodnutí dochází jen v případech, zákonem stanovených. Tak např. celé řízení o smíření manželů nekončí vydáním nějakého rozhodnutí, nýbrž jen tím“ že řízení proběhne; zákon

totiž vydání rozhodnutí o ukončení řízení nestanoví.

Návrh na zahájení řízení o smíření manželů i návrh na upuštění od něho se týká v podstatě téže věci a navrhovatel jimi sleduje především splnění zákonné podmínky, která je předpokladem k podání návrhu na rozvod manželství. Není proto třeba, aby ten, kdo původně navrhoval upuštění od řízení o smíření manželů, podával ještě návrh na zahájení řízení o smíření manželů, jestliže soud nedospěl k závěru, že tu jsou předpoklady pro upuštění od řízení. Proto, zjistil-li soud, že nejsou zákonné předpoklady pro upuštění od řízení o smíření manželů, naloží s návrhem na upuštění od řízení jako s návrhem na zahájení řízení o smíření manželů a navrhovatele o tom poučí. Proto také nelze tuto otázku řešit teprve v rozvodovém řízení po podání návrhu na rozvod manželství, jímž by se navrhovatel zároveň domáhal i upuštění od řízení o smíření manželů. Splnění zákonné procesní podmínky k podání návrhu na rozvod manželství (podle ustanovení § 70 – § 72 o. s. ř.) vyřeší tedy soud vždy na základě jednoho návrhu a v jedné soudní věci (rej. Nc), ať již se navrhovatel domáhá zahájení řízení o smíření manželů, nebo upuštění od tohoto řízení.

Důvodová zpráva k řízení o smíření manželů upozorňuje ještě na další účel zvláštnosti této zákonné úpravy řízení o smíření manželů. Vydání rozhodnutí o upuštění od řízení o smíření manželů umožňuje totiž navrhovateli, aby vydané rozhodnutí mohl přiložit k návrhu na rozvod manželství, jako rozhodnutí, které nahrazuje řízení podle § 70 – § 72 o. s. ř., jež by jinak muselo před rozvodovým řízením proběhnout. Z toho ovšem naopak vyplývá, že bez vydání nového rozhodnutí o upuštění od řízení o smíření manželů, či bez provedení tohoto řízení, nemůže druhý z manželů účinně podat návrh na rozvod manželství, bylo-li předtím původnímu navrhovateli vydáno jen rozhodnutí o upuštění od řízení o smíření manželů, ten však sám návrh na rozvod manželství nepodal. V tomto předcházejícím řízení nebyl také druhý manžel účastníkem řízení. Nemohl do něho zasáhnout a nebylo mu doručováno rozhodnutí. Nelze proto účinky tohoto předchozího rozhodnutí o upuštění od řízení o smíření manželů vztahovat na druhého z manželů.

Z obsahu usnesení o upuštění od řízení o smíření manželů musí být patrné, že se soud zabýval zákonnými předpoklady k upuštění od řízení. Je tedy třeba rozhodnutí odůvodnit. Ustanovení části třetí o. s. ř., zejména § 169 odst. 2 o. s. ř. tu neplatí.

Z ustanovení části druhé i části čtvrté o. s. ř. nutno dovodit, že proti usnesení o upuštění od řízení o smíření manželů není odvolání přípustné. O upuštění od řízení o smíření manželů rozhoduje soud k návrhu navrhovatele; vyhoví-li tomuto návrhu, směřovalo by odvolání případně jen proti důvodům rozhodnutí, což není podle § 202 odst. 2 o. s. ř. přípustné. Názor, že proti rozhodnutí o upuštění od řízení o smíření manželů má právo podat odvolání navrhovatel nebo dokonce oba manželé, vychází z předpokladu, že soud rozhoduje i o zamítnutí návrhu na upuštění od řízení; takové závěry však nelze ze zákona dovodit.

Při jednání o smíření manželů mají být oba manželé zásadně přítomni, i když jsou v řízení zastoupeni zástupci. Účelu řízení o smíření manželů by se přičilo, aby bylo jednáno jen s jejich zástupci. Stejně tak by se účelu tohoto řízení přičilo, kdyby bylo prováděno s každým z manželů zvlášť, ač byly podmínky ke společnému jednání s oběma manžely. Třeba důsledně trvat na tom, aby se oba manželé účastnili jednání u příslušného soudu, neboť jen za současné přítomnosti obou manželů může být účel tohoto řízení splněn. Jen výjimečně v odůvodněných případech lze v řízení o smíření manželů použít dožádání, zejména tam, kde řízení by jinak bylo neproveditelné (např. je-li jeden z manželů ve výkonu trestu), anebo by bylo spojeno s nepřiměřenými náklady. Je samozřejmé, že provádění řízení o smíření manželů prostřednictvím dožádaného soudu je značně ztíženo. Málokdy takovýto způsob jednání, neumožňující současné působení na oba manžele, splňuje účel řízení o smíření manželů a jednání se pak zpravidla omezuje toliko na získání informací o stanovisku opůrce.

Při jednání je nutno nejprve účastníky vyslechnout, a to zejména o rozporech mezi manžely, o příčinách neshod a o důvodech, které vedly k podání návrhu na zahájení tohoto řízení. O úkonech, při nichž soud jedná s účastníky, je nutno vždy sepsat protokol (§ 40 o. s. ř. a § 30, 34 a 35 j. ř. pro okresní a krajské soudy). Údaje účastníků musí být zachyceny v protokole o jednání tak, aby poskytovaly dostatečný obraz o tom, co bylo v řízení uvedeno, a aby umožňovaly představu o příčinách neshod mezi manžely, jakož i o případných možnostech jejich odstranění. Bude tedy protokol obsahovat zejména vyjádření odpůrce k návrhu, pak výpovědi obou manželů, podle povahy věci i doporučení soudu manželům, jakým způsobem mají vzájemné rozpory řešit, a v závěru stanovisko manželů k dalšímu soužití. Nepostačující protokolace v řízení o smíření manželů maří plnění účelu tohoto řízení sledovat v případném rozvodovém řízení vývoj rozvratu v manželství účastníků; znemožňuje také přezkoumání činnosti soudu v tomto řízení.

Protokol o jednání nemůže být nahrazen jen záznamem předsedy senátu.

Skutkový stav se zjišťuje jen podle toho, co účastníci v řízení vypověděli; jen výjimečně bude soud o údajích účastníků provádět šetření. Dokazování podle předpisů části třetí o. s. ř. s použitím důkazních prostředků, uvedených v § 125 o. s. ř., soud v řízení o smíření manželů neprovádí.

Povinností soudu v tomto řízení je také vyložit účastníkům příslušná ustanovení zákona o rodině (i občanského soudního řádu) se zdůrazněním důvodů, pro které má společnost zájem na zachování manželství a rodiny a na uspořádání vzájemných vztahů mezi manžely, jakož i poukázat na to, jaké jsou podle zákonné úpravy důsledky rozvodu manželství pro oba manžele a jejich děti.

Řízení o smíření manželů je zpravidla skončeno při jednom jednání. Není vyloučeno jednání odročit, a to jak z důvodů časové možnosti ještě důkladněji věc s manžely probrat, nebo za účelem projednání věci před senátem nebo k získání podkladů pro odstranění rozporů mezi manžely. K odročování jednání dochází u soudů obvykle jen z toho důvodu, že se jeden z manželů nedostavil a jednání je odročeno za účelem jeho opětovného předvolání anebo za účelem jeho výslechu dožádaným soudem. Jen ojediněle byly zjištěny případy, že jednání se odročuje za účelem přešetření účastníky uváděných skutečností nebo za účelem projednání věci za účasti společenské organizace.

Soud může použít i vhodných prostředků výchovného působení podle § 68 odst. 2 o. s. ř. (zejména spolupráce se společenskými organizacemi), odpovídajících projednání konkrétní věci a vhodných k dosažení účelu řízení o smíření manželů.

Poznatky z průzkumu však dokládají, že k součinnosti se společenskými organizacemi při řízení o smíření manželů dochází jen ojediněle a obvykle jen v té formě, že organizace je vyzvána písemně k pomoci při odstraňování rozporů nebo příčin rozporů mezi manžely (např. bytové otázky, alkoholismus atd.), anebo si soud k doložení určitých tvrzení při smířcím jednání vyžádá zprávu o pověsti jednoho či obou manželů.

Smířcí řízení vyžaduje individuální přístup k projednání věci s taktním jednáním s účastníky, s uplatněním životních zkušeností soudce, ale i rozhodností a přesvědčivostí v jednání.

Řízení končí neformálně tím, že bylo provedeno, tedy že proběhlo, ježto občanský soudní řád nestanoví v části druhé o. s. ř., že by řízení o smíření manželů mělo končit vydáním rozhodnutí soudu; nedojde-li k upuštění od tohoto řízení.

Nejvhodnějším se jeví ukončení protokolu o jednání v řízení o smíření manželů v tom smyslu, že v závěru jednání uvedou manželé svá stanoviska k dalšímu soužití, předseda senátu pak „ve smyslu ustanovení § 5 o. s. ř.“ poučí účastníky o tom, že řízení o rozvod manželství lze zahájit jen na návrh, jakož i o důsledcích lhůty, stanovené v § 71 odst. 1 o. s. ř., a sdělí účastníkům, že řízení o smíření

manželů skončilo.

Podle § 145 o. s. ř. přizná soud účastníku, jemuž přiznal náhradu nákladů v řízení o rozvod manželství, i náhradu nákladů řízení o smíření manželů. O náhradě nákladů tohoto řízení se rozhoduje současně s náklady řízení o rozvod manželství, jestliže k němu dojde. Tato zákonná úprava vyhrazuje tedy rozhodování o náhradě nákladů až řízení o rozvod manželství, které pak probíhá podle ustanovení části třetí o. s. ř.; ustanovení § 145 o. s. ř. je pak dán výslovný odkaz i na řízení o smíření manželů, které je jinak upraveno v části druhé o. s. ř. K použití jiných zákonných ustanovení z části třetí o. s. ř. na řízení o smíření manželů není zákonného podkladu. Nelze tedy použít ohledně nákladů řízení o smíření manželů ustanovení § 147 a 150 o. s. ř. samostatně v řízení o smíření manželů. Ustanovení § 145 o. s. ř. je nutno vyložit tak, že podle něho je možno přiznat náklady řízení o smíření manželů nebo jejich část jen tehdy, když byly náklady řízení o rozvod manželství nebo jejich část přiznány ve smyslu § 144 o. s. ř.

III.

Rozvod manželství podle § 23 odst. 2, § 24, 25 zák. o rod.

1. Vážný rozvrat vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství.

Socialistická společnost má zájem na takovém manželství, jež je harmonickým, pevným a trvalým životním společenstvím muže a ženy, způsobilým k plnění společenského účelu manželství. Neodpovídá-li určité manželství této společenské představě (a není-li jiného vhodného prostředku k nápravě tohoto stavu), umožňuje společnost provedení výjimečného opatření - rozvodu manželství. Toto opatření se neuskutečňuje pochopitelně bez jakýchkoli omezení; to by bylo v rozporu s všeobecnou tendencí ochrany manželství. Jednou z účinných zábran proti společensky neodůvodněným rozvodům manželství je - např. vedle toho, že o zrušení manželství rozhoduje soud, nikoli snad jen shodná vůle manželů - právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem, zejména objektivní pojetí těchto podmínek a náhrada dřívějšího výpočtu důvodů k rozvodu manželství jediným obecným důvodem k rozvodu manželství.

Uvedené zásady ovládly již právní úpravu podmínek zrušení manželství rozvodem v zákoně č. 265/1949 Sb. o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. Podle ustanovení § 30 odst. 1 cit. zákona zrušil soud manželství rozvodem k žádosti manžela tehdy, jestliže z důležitých důvodů nastal mezi manžely hluboký a trvalý rozvrat. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení dodávala že zákon o právu rodinném „zavádí jako jediný důvod rozvodu hluboký a trvalý rozvrat manželství, který má vzápětí že manželství nemůže plnit svůj účel“. Objektivní pojetí podmínek zrušení manželství rozvodem bylo jen částečně modifikováno významem subjektivního hlediska principu viny na rozvratu manželství (srov. § 30 odst. 3, 4 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb.).

V zákoně o rodině (zák. č. 94/1963 Sb.) není objektivní důvod rozvodu manželství formulován jako „hluboký a trvalý rozvrat manželství z důležitých důvodů“, nýbrž jako „takový vážný, rozvrat vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel (srov. prvou větu § 24: „Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel). Důvodová zpráva k zákonu o rodině se zmiňuje poněkud nepřesně toliko o tom, že zákon „nahrazuje subjektivní hledisko principu viny na rozvodu dosavadní právní úpravy zásadou objektivního hlediska, zda manželství může plnit svůj společenský účel, popř. že „rozvod má být jen prostředkem umožňujícím skončení manželství, jestliže došlo k takovému narušení manželství, že tento stav lze charakterizovat jako vážné rozvrácení manželských vztahů“.

Nové slovní vyjádření objektivního důvodu k rozvodu manželství, patrně ze srovnání ustanovení první věty § 24 zák. o rod. s ustanovením § 30 odst. 1 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb., je vlastně spíše formulační změnou, nikoli změnou věcné povahy; proto zásady výkladu pojmu „hlubokého a trvalého rozvratu manželství z důležitých důvodů“ v ustanovení § 30 odst. 1 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. platí též pro výklad pojmu „takového vážného rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel“, v ustanovení první věty § 24 zák. o rod.

Základním předpokladem zrušení manželství rozvodem podle ustanovení první věty § 24 zák. o rod. je tedy existence rozvratu vztahů mezi manžely.

Vztahy mezi sebou vytvářejí manželé vzájemným chováním, především výkonem práv a povinností z manželství. Pravidla vzájemného chování manželů obsahují hlavně ustanovení § 18 – § 21 zák. o rod.: patří k nim povinnost životního společenství (nejen společného bydlení) s cílem vytvoření zdravého rodinného prostředí, povinnost věrnosti a povinnost vzájemné pomoci (§ 18 zák. o rod.), povinnost společné péče o uspokojování potřeb rodiny, založené manželstvím, podle schopností a možností obou manželů (§ 19 zák. o rod.), společné rozhodování manželů o záležitostech rodiny (§ 20 odst. 1 zák. o rod.) a vzájemné zastupování manželů v běžných záležitostech (§ 21 odst. 1 zák. o rod.). Některá pravidla vzájemného chování manželů upravují již základní zásady zákona o rodině; zdůrazňují význam citového momentu ve vztazích mezi manžely (čl. I) a povinnost vzájemné pomoci (čl. VI).

Rozvrat vztahů mezi manžely ve smyslu ustanovení první věty § 24 zák. o rod. nastává převážně tehdy, jestliže se manželé neřídí (popř. nemohou řídit) ve vzájemném chování pravidly, jež vyplývají z čl. I a VI základních zásad a z ustanovení § 18 – § 21 zák. o rod.

Zrušení manželství rozvodem neodůvodňuje – podle ustanovení první věty § 24 zák. o rod. – pochopitelně jakýkoli, nýbrž jenom kvalifikovaný rozvrat vztahů mezi manžely.

Nynější právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem charakterizuje kvalifikaci rozvratu vztahů mezi manžely, především požadavkem vážnosti tohoto rozvratu (srov. první větu § 24 zák. o rod.: „... jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny ...“), dané jeho intenzitou (hloubkou) a trváním. Intenzita (hloubka) rozvratu vztahů mezi manžely je odvislá od toho, do jaké míry se neshody manželů týkají podstatných stránek manželského soužití; jinými slovy od toho, jakým způsobem a v jakém rozsahu manželé porušují ve vzájemném chování pravidla, jež vyplývají z čl. I a VI základních zásad a z ustanovení § 18 – § 21 zák. o rod. Trvalost rozvratu vztahů mezi manžely nezáleží jen na tom, jak dlouhá doba uplyne od vzniku rozvratu do podání návrhu na rozvod manželství (byť obvykle teprve uplynutí delší doby je spolehlivějším důkazem trvalého rozvratu vztahů mezi manžely), nýbrž i na povaze příčin rozvratu vztahů mezi manžely a míře jejich následků. Závěr o vážnosti rozvratu vztahů mezi manžely ve smyslu ustanovení první věty § 24 zák. o rod. je tedy odůvodněn tehdy, jestliže se rozvrat vztahů mezi manžely jeví jako neodčinitelný, nenapravitelný stav vzhledem k výsledku dialektického zhodnocení intenzity (hloubky) a trvalosti rozvratu.

Kvalifikace rozvratu vztahů mezi manžely ve smyslu ustanovení první věty § 24 zák. o rod. se dále posuzuje podle toho, jak se vážný rozvrat vztahů mezi manžely skutečně projevuje v plnění společenského účelu manželství; zrušení manželství rozvodem je totiž vázáno na zjištění příčinné souvislosti mezi vážným rozvratem vztahů mezi manžely a nemožností plnění společenského účelu manželství (srov. první větu § 24 zák. o rod.: „... tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel“). Toto hledisko kvalifikace rozvratu vztahů mezi manžely ve smyslu ustanovení první věty § 24 zák. o rod. je jádrem objektivního pojetí podmínek zrušení manželství rozvodem, když dovoluje rozvod takového manželství, které – ze společenského pohledu – ztratilo

význam pro společnost, pro samotné manžele, popř. jejich nezletilé děti (a to právě pro nemožnost plnění svého společenského účelu).

Společenský účel manželství vyplývá z funkcí manželství, popř. jím založené rodiny; těmito funkcemi jsou hlavně funkce biologická, výchovná a ekonomická (hospodářská). Zákon o rodině určuje blíže obsah jednotlivých funkcí manželství, popř. jím založené rodiny, v základních zásadách a v ustanoveních o vztazích (právech a povinnostech) mezi manžely.

Hlavním společenským účelem manželství v naší společnosti je založení rodiny a řádná výchova dětí (srov. čl. I základních zásad zák. o rod.). To znamená, že těžiště plnění společenského účelu manželství – jmenovitě manželství s nezletilými dětmi – je v plnění výchovné funkce. Manželstvím založená rodina je rozhodujícím článkem výchovného procesu (srov. čl. IV základních zásad a ustanovení § 30, 32, 33 zák. o rod.), který svými specifickými prostředky působí na formování charakteru, vzdělání a kulturní úrovně členů rodiny; výrazně ovlivňuje výchovu nezletilých dětí především v oblasti vytváření a upevňování morálních vlastností i v oblasti citového rozvoje.

Důležitými funkcemi manželství, popř. jím založené rodiny, jsou také biologické funkce (srov. čl. I-III základních zásad zák. o rod.), záležející v tom, že manželství je nejvhodnějším prostředím k zajištění reprodukce společnosti a k uspokojení emocionálních (citových) i sexuálních potřeb, a ekonomická (hospodářská) funkce. Ekonomická (hospodářská) funkce manželství, popř. jím založené rodiny, ztratila sice svou dřívější podobu, když rodina – v důsledku společenského vývoje – již není samostatnou výrobní jednotkou, ovšem nepozbyla zcela na svém významu. Rodina je totiž stále spotřební hospodářskou jednotkou, která poskytuje základní materiální zabezpečení svým členům zejména nezletilým dětem a starším členům rodiny); všichni členové rodiny mají povinnost vzájemné pomoci i povinnost péče o zvyšování hmotné a kulturní úrovně rodiny (srov. čl. VI základních zásad, ustanovení § 18, § 19 a všechna ustanovení zák. o rod. o vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí, resp. mezi manžely).

Úvaha o event. možnosti dalšího plnění společenského účelu manželství, jsou-li vztahy mezi manžely vážně rozvráceny, je vlastně úvahou o možnosti dalšího plnění uvedených funkcí manželství, popř. jím založené rodiny.

Odpovědná úvaha o možnosti dalšího plnění společenského účelu manželství není pochopitelně jen nějakým obecným hodnocením možnosti plnění uvedených funkcí manželství, popř. jím založené rodiny, nýbrž konkrétním rozbohem (podloženým zjištěním skutečného stavu věci) možnosti plnění hlavních funkcí projednávaného manželství. Potřeba takového konkrétního rozboru plyne již z toho, že v průběhu manželství se mění úloha jeho jednotlivých, ale vzájemně podmíněných a vnitřně souvisejících funkcí a s tím i jeho společenský účel. Tak např. manželství s nezletilými dětmi plní především výchovnou funkci, v níž je bezesporu hlavní společenský účel takového manželství. V bezdětném mladém manželství – v citovém a pohlavním soužití mladých manželů – hraje významnou roli biologická funkce manželství. Naproti tomu společenský účel dlouholetého manželství naplňuje mnohdy poskytování osobní i jiné pomoci tomu z manželů, který ji potřebuje.

Ke stavu soudní praxe:

Zkušenosti soudů z výkladu pojmu „hlubokého a trvalého rozvratu manželství z důležitých důvodů“ v ustanovení § 30 odst. 1 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. v nemalé míře přispívají k tomu, že soudní praxe vykládá obvykle správným způsobem ustanovení první věty § 24 zák. o rod. (pojem „takového vážného rozvratu mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel“). Jen některá soudní rozhodnutí vycházejí z mylného názoru, že dostatečným důvodem k rozvodu manželství jsou také neshody manželů, jež se netýkají podstatných stránek

manželského soužití, popř. krátkodobý, přechodný rozvrat vztahů mezi manžely, tedy takový rozvrat, který zpravidla ještě neznemožňuje plnění společenského účelu manželství.

Již při zkoumání „hlubokého a trvalého rozvratu manželství z důležitých důvodů“ podle ustanovení § 30 odst. 1 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. přihlížely soudy k tomu, kdy skončil sexuální život manželů. Tato praxe je na místě i při zkoumání existence objektivního důvodu k rozvodu manželství podle ustanovení první věty § 24 zák. o rod., protože ukončení sexuálního života manželů je obvykle jedním z projevů vážného rozvratu mezi manžely.

Nedostatkem soudní praxe je takové rozhodování o rozvodu manželství, kdy úvaha soudu o existenci objektivního důvodu k rozvodu manželství nemá oporu ve shromážděném skutkovém materiálu (k tomu srov. důvodovou zprávu k zákonu o rodině, podle níž je zrušení manželství na místě jen tehdy, jestliže je soud přesvědčen o tom, že manželství nemůže plnit účel, pro který bylo vytvořeno, pokud ovšem soud „pro tento úsudek získal skutkové podklady“). Neúplné zjištění skutečného stavu věci (k němuž někdy vede také odstranění významu subjektivního hlediska principu viny na rozvodu manželství, jež snížilo zájem manželů a zjištění skutečného stavu věci, takže manželé předkládají obvykle soudu shodná vyjádření a nenavrhují jejich prověření provedením dalších důkazů) spolu se snahou soudu o rychlé vyřízení věci v sobě skrývá nebezpečí povolování společensky neodůvodněných, ale dohodnutých rozvodů manželství.

2. Lehkomyslný poměr k manželství.

Rozvod manželství se výrazně projeví v postavení každého z manželů; změny osobní a majetkové vztahy mezi manžely a ovlivní jejich další životní uplatnění. Je zvláště citelným zásahem do poměrů toho z manželů, který za trvání manželství jednal odpovědným způsobem a ve shodě s mravními principy manželství v socialistické společnosti. To jistě odůvodňuje požadavek, aby úvaha soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství obsahovala také hodnocení celkového postoje manželů k manželství a k výkonu práv a povinností, založených uzavřením manželství, a respektovala nezbytný ohled na event. zájem na trvání manželství toho z manželů, který nepřispěl k vážnému rozvrácení vztahů mezi manžely.

Zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. vycházel ze zásady, že k žádosti manžela, který výlučně zavinil rozvrat manželství, nelze zrušit manželství rozvodem bez souhlasu druhého manžela (srov. § 30 odst. 3 cit. zákona). Průlom do této zásady, která korespondovala významu subjektivního hlediska principu viny na rozvodu manželství za dřívější právní úpravy podmínek zrušení manželství rozvodem, byl jenom výjimkou (srov. § 30 odst. 4 cit. zákona: „Avšak i bez tohoto souhlasu může soud, maje na zřeteli zájem společnosti, zrušit manželství rozvodem ve výjimečných případech, jestliže manželé po dlouhou dobu spolu nežijí.“). Tak manžel, který neporušil povinnosti, vyplývající z manželství, disponoval poměrně účinným prostředkem k ochraně svého zájmu na trvání manželství; jeho nesouhlas byl – nešlo-li o výjimku ve smyslu ustanovení § 30 odst. 4 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. – překážkou zrušení manželství rozvodem.

Nový zákon o rodině, který ještě důsledněji prosazuje objektivní hledisko jako rozhodující hledisko pro úvahu soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství nevyjadřuje stejně zjevným způsobem tendenci ochrany zájmů manžela, který neporušil povinnosti, vyplývající z manželství. V ustanovení § 23 odst. 2, které se svou povahou nejvíce blíží ustanovením § 30 odst. 3, 4 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb., toliko stanoví, že „lehkomyslný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti“, a že „proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech“. Důvodová zpráva k zákonu o rodině neobjasňuje podrobněji účel nového ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. Pouze v poněkud širší souvislosti zdůrazňuje, že soud může zamítnout návrh na rozvod manželství, „kdyby se povolení

rozvodu přičilo společenským hlediskům na manželství a jeho poslání“. Vysvětluje také, že tu „půjde zejména o zájem nezletilých dětí na uchování dobrého rodinného prostředí z hlediska výchovy, i o stará manželství, kde ochrana zájmu druhého manžela bude převažovat nad snahou navrhovatele dosáhnout rozvodu“, a že „zkoumání otázky, zda manželství nemůže plnit svůj společenský účel, bude tedy úzce spjato se zjištěním, zda manželství má ještě pro oba manžely a zvláště pro děti význam“. Snad nejdůležitější pro pochopení účelu ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. je upozornění důvodové zprávy, aby ustanovení § 23 odst. 2 a § 24 zák. o rod. byla vždy vykládána ve vzájemné souvislosti.

Smysl a dosah ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. zřejmě není totožný se smyslem a dosahem ustanovení § 30 odst. 3, 4 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. Již z této skutečnosti a ze samotné formulace nového ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. vyplývá otázka, zda a do jaké míry také nynější právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem chrání event. zájem na trvání manželství toho z manželů, který nepřispěl k vážnému rozvrácení vztahů mezi manžely.

Slovní znění ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. je samo o sobě dostatečnou oporou pro závěr, že toto ustanovení není ustanovením o samostatném důvodu k zamítnutí návrhu na rozvod manželství. To především proto, že rozvod manželství je společensky odůvodněn (§ 23 odst. 2 zák. o rod.) právě tehdy, jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel (§ 24 zák. o rod.): takový obsah pojmu „společenské odůvodněnosti rozvodu manželství“ je v souladu s jednou ze základních zásad nynější právní úpravy podmínek zrušení manželství rozvodem, která předpokládá, že společnost je interesovaná jen na trvání takového manželství, které plní, popř. může plnit svůj společenský účel. Ovšem cílem nynější právní úpravy podmínek zrušení manželství rozvodem nebylo – vždyť jinak by se právní předpis dostal do rozporu s celospolečenským úsilím, směřujícím k upevnění manželství a rodiny (srov. čl. II základních zásad zák. o rod.) – uvolnění praxe soudů při rozhodování o návrzích na rozvod manželství. Se zřetelem k tomu není na místě též takové pojetí ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod., podle něhož jde o ustanovení ryze deklarativní povahy bez jakéhokoli skutečného významu pro úvahu soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství.

Deklarativní povaha ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. tkví v tom, že toto ustanovení charakterizuje pohled společnosti na manželství; jednak odsuzuje lehkomyšlný poměr kohokoli k manželství jako neslučitelný se zájmem společnosti (srov. první větu § 23 odst. 2 zák. o rod.: „Lehkomyslný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti“), jednak zdůrazňuje, že rozvod manželství je přípustný pouze tehdy, je-li řešením, které odpovídá společenským hlediskům na manželství a jeho poslání, nikoli jen subjektivním hlediskům obou manželů nebo jednoho z nich (srov. druhou větu § 23 odst. 2 zák. o rod.: „Proto lze ke zrušení manželství rozvodem přistoupit jen ve společensky odůvodněných případech.“).

Vlastní význam ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. pro úvahu soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství je dán úzkou vnitřní souvislostí ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. s následujícím ustanovením § 24 zák. o rod. Posouzení podmínek k rozvodu manželství v každé projednávané věci z hlediska souvislosti obou těchto ustanovení vždy umožní soudu vydání takového rozhodnutí, které bude ve shodě např. i s tím cílem ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod., který naznačuje důvodová zpráva (ochrana zájmu jednoho z manželů na trvání starého manželství).

Úzká vnitřní souvislost ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. s následujícím ustanovením § 24 zák. o rod. vyžaduje hlavně, aby z ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. soud vycházel jako z výkladového vodítka při zkoumání existence objektivního důvodu k rozvodu manželství (tj. při zkoumání otázky, zda vztahy mezi manžely jsou tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel – § 24 zák. o rod.). To znamená, že vždy soud vezme náležitý zřetel k tomu, není-li vážný rozvrat vztahů mezi manžely důsledkem lehkomyšlného poměru obou manželů nebo jednoho z nich k

manželství, a není-li lehkomyšlný poměr obou manželů, nebo jednoho z nich k manželství překážkou plnění společenského účelu manželství; zjistí-li, že tomu tak je, potom pečlivě zváží i z hlediska tohoto zjištění své závěry o kvalifikaci rozvratu vztahů mezi manžely a o možnostech plnění společenského účelu, projednávaného manželství.

Uvedený způsob zkoumání existence objektivního důvodu k rozvodu manželství je zvláště důležitý v rozvodovém řízení, jež je odrazem konfliktu zájmu na zrušení manželství toho z manželů, který projevil lehkomyšlný poměr k manželství, s oprávněným zájmem druhého manžela (např. manžela z dlouholetého manželství, nemocného manžela atp.) na trvání manželství. V takovém rozvodovém řízení přihlédné soud při úvaze, není-li vážný rozvrat vztahů mezi manžely jen důsledkem lehkomyšlného poměru jednoho z nich k manželství, a není-li jen lehkomyšlný poměr jednoho z nich k manželství překážkou plnění společenského účelu manželství, též k tomu, že společenským účelem tohoto manželství je již spíše poskytování osobní i jiné pomoci tomu z manželů, který je na takovou pomoc odkázán. (a jehož hmotná i kulturní úroveň by byla rozvodem manželství dotčena - srov. např. ustanovení § 91 odst. 2 a 92 odst. 1 zák. o rod.). Zjištění o tom, že lehkomyšlně rozvrácené manželství je způsobilé k plnění aspoň uvedeného účelu, který vzhledem ke všem okolnostem projednávané věci v podstatě představuje společenský účel tohoto manželství, může vést soud k rozhodnutí o zamítnutí návrhu na rozvod manželství, odůvodněnému pochopitelně především ustanovením § 24 zák. o rod. (když ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. není ustanovením o samostatném důvodu k zamítnutí návrhu na rozvod manželství), popř. ustanovením § 24 zák. o rod. ve spojení s ustanovením § 23 odst. 2 zák. o rod. Tento způsob zkoumání existence objektivního důvodu k rozvodu manželství plyne ostatně nejen ze souvislosti ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. s následujícím ustanovením § 24 zák. o rod., nýbrž i ze spojitosti obou vět § 24 zák. o rod.; vždyť podle druhé z nich přihlédné soud při zkoumání otázky, zda vztahy mezi manžely jsou tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel, nejen k zájmům nezletilých dětí (srov. § 24 zák. o rod.: „... zejména k zájmům nezletilých dětí“), nýbrž i k oprávněným zájmům samotných manželů.

Předcházející výklad vlastního významu ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. pro úvahu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství odpovídá objektivnímu pojetí podmínek zrušení manželství rozvodem (vycházejícímu ze závislosti zájmu společnosti na trvání manželství na možnosti splnění společenského účelu manželství) i požadavku nezbytné ochrany zájmů toho z manželů, který za trvání manželství jednal odpovědným způsobem a ve shodě s mravními principy manželství v socialistické společnosti, a - a to v neposlední řadě - potřebě preventivněvýchovné účinnosti soudního rozhodování.

Z hlediska vlastního významu ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. pro úvahu soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství je třeba, aby soud zjistil spolehlivě, zda oba manželé nebo jeden z nich nemají lehkomyšlný poměr k manželství. Tímto lehkomyšlným poměrem k manželství ve smyslu ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. není samozřejmě jen neuvážený vstup do manželství, ale - a to především - každé neodpovědné jednání, ohrožující soulad, pevnost a trvalost manželských a rodinných vztahů a tak i plnění společenského účelu manželství. O lehkomyšlný poměr k manželství ve smyslu ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. jde pochopitelně za předpokladu, že lehkomyšlné jednání obou manželů, nebo jednoho z nich, bylo příčinou vážného rozvrácení vztahů mezi manžely a znemožnilo plnění společenského účelu manželství, nikoli snad tehdy, jestliže jednání jednoho z manželů, záležející např. ve vytvoření jiného faktického svazku, bylo pouze následkem dřívějšího vlivu jiných příčin.

Z toho je patrné, že podkladem pro úsudek o event. lehkomyšlném poměru obou manželů, nebo jednoho z nich k manželství může být jen podrobné zjištění o okolnostech, týkajících se vstupu manželů do manželství, o jejich postoji k manželství a k výkonu práv a povinností, vyplývajících z manželství, popř. jím založené rodiny, o jejich celkovém chování v průběhu manželství, o jejich

sklonech a zájmech atp.

Ke stavu soudní praxe:

Výsledky průzkumu rozhodování soudů o rozvodu manželství potvrdily, že výklad a používání ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. činí soudní praxi obtíže.

Rozpaky nad smyslem a dosahem ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. převážně způsobují, že soudy nezkoumají důsledně okolnosti, rozhodné pro zjištění event. lehkomyšlného poměru obou manželů nebo jednoho z nich k manželství, popř. je zkoumají, ale nehodnotí a nevyvozují z nich přiměřené závěry pro posouzení projednávané věci; taková praxe nerespektuje význam ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. pro úvahu soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství.

K opačným důsledkům vede praxe, která pokládá ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. za pouhou obdobu ustanovení § 30 odst. 3 4 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. V intencích této praxe někdy soudy považují zjištění lehkomyšlného poměru jednoho z manželů, který navrhuje rozvod manželství za dostatečný důvod k zamítnutí návrhu na rozvod manželství (podle ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod.) bez ohledu na event. existenci objektivního důvodu k rozvodu manželství (§ 24 zák. o rod.).

Taková chápání smyslu a dosahu ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod., které pokládá toto ustanovení za pouhou obdobu ustanovení § 30 odst. 3, 4 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. příliš podřizuje - v rozporu s objektivním pojetím podmínek zrušení manželství rozvodem - výsledek rozvodového řízení subjektivním stanoviskem manželů. Přitom soud nezkoumá existenci podmínek k rozvodu manželství z hlediska souvislosti ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. s následujícím ustanovením § 24 zák. o rod. (nýbrž jen z hlediska ustanovení § 24 zák. o rod.), vedl-li k vážnému rozvrácení vztahů mezi manžely a neplnění společenského účelu manželství lehkomyšlný poměr obou manželů k manželství; vedl-li k vážnému rozvrácení vztahů mezi manžely a neplnění společenského účelu manželství lehkomyšlný poměr jednoho z manželů k manželství z hlediska ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. obvykle jen tehdy, jestliže druhý manžel nesouhlasí s návrhem na rozvod manželství.

Některé soudy usuzují, že ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. je ustanovením o samostatném důvodu k zamítnutí návrhu na rozvod manželství se zřetelem k tomu, že pojem „společenské odůvodněnosti rozvodu manželství“ v ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. není zcela shodný s pojmem „takového vážného rozvrácení vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel“, v ustanovení § 24 zák. o rod.

Jen zřídka se zatím objevují v soudní praxi rozhodnutí, která odůvodňují zamítnutí návrhu na rozvod manželství z hlediska souvislosti ustanovení § 23 odst. 2 zák. o rod. s následujícím ustanovením § 24 zák. o rod. a ve shodě s objektivním pojetím podmínek zrušení manželství rozvodem.

Tam, kde soud zjistí existenci objektivního důvodu k rozvodu manželství a rozvede manželství, zhodnotí z hlediska společností prokázaný lehkomyšlný poměr obou manželů nebo jednoho z nich k manželství v rámci rozboru příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství ! § 25 zák. o rod.).

3. Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

Rozvod manželství s nezletilými dětmi je obvykle spojen s výraznými nepříznivými změnami v dalším životě dětí; vždyť rozvodem manželství rodičů ztrácejí děti zejména úplné rodinné prostředí a soustavné výchovné působení jednoho z rodičů. Již z toho plyne důležitý požadavek, aby obsahem úvahy soudu o event. existenci podmínek k rozvodu manželství s nezletilými dětmi bylo nejen hodnocení vývoje a stavu vzájemných vztahů mezi manžely, nýbrž i hodnocení zájmu nezletilých dětí

na trvání či zrušení manželství jejich rodičů. Zákon vyjadřuje společenskou tendenci ochrany zájmů nezletilých dětí v době rozvratu manželství jejich rodičů výslovným ustanovením, jež náleží k těm ustanovením, které upravují podmínky zrušení manželství rozvodem.

Za účinnosti zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. byl takovým ustanovením § 30 odst. 2, který nedovoloval zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem, bylo-li to v rozporu se zájmem dětí. Toto ustanovení znamenalo v podstatě, že za dřívější právní úpravy podmínek zrušení manželství rozvodem byl zjištěný zájem nezletilých dětí na trvání manželství jejich rodičů zjevnou překážkou rozvodu (srov. „nemůže být manželství rozvodem zrušeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí“).

V zákoně o rodině plní obdobnou funkci druhá věta § 24. Ovšem její formulace se zřetelně liší od dřívějšího předpisu tím, že ukládá soudu povinnost jen přihlédnout při rozhodování o rozvodu manželství s nezletilými dětmi k zájmům těchto dětí (srov. „Při rozhodování o rozvodu musí soud přihlédnout zejména k zájmům nezletilých dětí“). Důvodová zpráva k zákonu o rodině v této souvislosti uvádí, že soud má možnost návrh na rozvod manželství zamítnout, kdyby se povolení rozvodu přičilo společenským hlediskům na manželství a jeho poslání, zejména zájmu nezletilých dětí na zachování dobrého rodinného prostředí z hlediska výchovy.

Pouhé srovnání ustanovení § 30 odst. 2 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. s ustanovením druhé věty § 24 zák. o rod. naznačuje otázku, do jaké míry také nynější právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem činí zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem odvislým od zjištění, že toto opatření neodporuje zájmům nezletilých dětí; jinými slovy otázku, do jaké míry také nynější úprava podmínek zrušení manželství rozvodem chrání zájmy nezletilých dětí v době rozvratu manželství jejich rodičů.

Gramatický výklad zákona svědčí pro závěr, že ohled na zájmy nezletilých dětí již není koncipován jako samostatná podmínka zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem (srov. v § 24 zák. o rod.: „... musí soud přihlédnout ...“). Ale nové slovní vyjádření vlivu zájmů nezletilých dětí na možnost vyslovení rozvodu manželství jejich rodičů – byť v relaci k ustanovení § 30 odst. 2 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. zřejmě poněkud volněji – vůbec neodůvodňuje faktické snížení významu tohoto vlivu a přesun těžiště ochrany zájmů nezletilých dětí v době rozvratu manželství jejich rodičů jen do rozhodování o právech a povinnostech rodičů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství (§ 26 zák. o rod.). I nový zákon o rodině předpokládá, že ke zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem dojde tehdy, jestliže rozvod manželství nebude v rozporu se zájmy nezletilých dětí; tak např. není na místě rozvod manželství s nezletilými dětmi tehdy, jestliže se rozvrat manželství rodičů neprojevuje nepříznivě ve výchově dětí, a jestliže zajištění další výchovy dětí vyžaduje trvání manželství rodičů.

Ke správnému pochopení smyslu a dosahu druhé věty § 24 zák. o rod. pro rozhodování o tom, má-li být manželství s nezletilými dětmi rozvedeno či nikoli, vede takový výklad, který vychází z úzké spojitosti obou vět § 24 zák. o rod.; podle první z nich „soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést jsou-li vztahy mezi manžely tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel“, podle druhé „při rozhodování o rozvodu musí soud přihlédnout zejména k zájmům nezletilých dětí“. Ohled na zájmy nezletilých dětí, uložený soudu ve druhé větě § 24 zák. o rod., záleží právě v tom, že soud zváží odpovědně, zda a v jakém rozsahu plní – popř. může plnit – manželství rodičů nezletilých dětí takový důležitý společenský účel, jakým je založení rodiny a řádná výchova dětí (srov. čl. I, IV základních zásad, § 30 a násl. zák. o rod.); jen touto úvahou soud zjistí, co je v zájmu nezletilých dětí v situaci rozvratu manželství jejich rodičů.

Rozhodování, které takovým výkladem druhé věty § 24 zák. o rod. zajistí respektování zájmu nezletilých dětí na zachování rodinného prostředí v době rozvratu manželství jejich rodičů,

neznamená změnu ve vztahu k praxi za účinnosti zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. Vždyť zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem bylo dříve pokládáno za opatření, jež by bylo v rozporu se zájmem dětí (§ 30 odst. 2 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb.) právě tehdy, když toto manželství bylo ještě způsobilé zejména k řádnému plnění své výchovné funkce (§ 24 zák. o rod.).

Z hlediska druhé věty § 24 zák. o rod. je tedy cílem řízení o rozvod manželství s nezletilými dětmi spolehlivé zjištění o možnostech dalšího plnění společenského účelu manželství, jmenovitě dalšího plnění jeho výchovných úkolů; předpokladem tohoto zjištění je podrobné zkoumání i hodnocení řady okolností projednávané věci.

Výchozím bodem uvedeného zkoumání musí být rozbor kvality výchovného prostředí pro nezletilé děti v rozvráceném manželství, který přispěje k objasnění vlivu rozvratu manželství rodičů na výchovu jejich nezletilých dětí. V této souvislosti se soud přesvědčí především o tom, zda a jakým způsobem řeší manželé neshody, vyplývající z rozvratu manželství, v přítomnosti nezletilých dětí, zda a v jakém rozsahu působí konflikty manželů nepříznivě na zdravotní stav, utváření charakterových vlastností, či pracovní výsledky nezletilých dětí ve škole, zda ohrožuje některý z manželů svým chováním řádnou výchovu nezletilých dětí atp. Současně soud prověří, jaký je postoj manželů k jejich povinnostem k nezletilým dětem, jaký je jejich skutečný podíl na výchově a výživě nezletilých dětí, jaký je jejich citový vztah k nezletilým dětem a naopak, atp.

Po rozboru kvality výchovného prostředí pro nezletilé děti v rozvráceném manželství porovná soud prostředí a podmínky, v nichž nezletilé děti žijí v době rozvratu manželství jejich rodičů, s prostředím a podmínkami, v nichž by nezletilé děti žily patrně po rozvodu manželství jejich rodičů. Účelem takové konfrontace je posouzení změn, které v životě nezletilých dětí způsobí rozvod manželství jejich rodičů, a to hlavně v tom směru, zda povede rozvod manželství rodičů ke zřejmému zhoršení v postavení nezletilých dětí. V rámci tohoto porovnání vezme soud zřetel (podle stavu v době rozhodování) např. na to, které osoby budou pravděpodobnými novými činiteli při výchově nezletilých dětí po rozvodu manželství jejich rodičů (srov. ustanovení § 33 odst. 2 zák. o rod.), jaká bude pravděpodobná míra a forma účasti toho z rodičů, jemuž nebudou nezletilé děti svěřeny do výchovy pro dobu po rozvodu manželství, na další výchově nezletilých dětí, jakým způsobem bude zajištěna výživa nezletilých dětí v nových poměrech atp.

Pouze takto získaný obraz kvality výchovného prostředí pro nezletilé děti v rozvráceném manželství spolu s obrazem pravděpodobných změn v postavení nezletilých dětí po event. rozvodu manželství jejich rodičů je úplným podkladem úvahy soudu o tom, je-li ve shodě se zájmy nezletilých dětí rozvod rozvráceného manželství jejich rodičů, resp. je-li ve shodě se zájmy nezletilých dětí trvání manželství jejich rodičů, protože - ač rozvráceno - je ještě s to plnit své společenské poslání, záležející zejména v zajištění řádné výchovy nezletilých dětí.

Ke stavu soudní praxe:

Nedostatky soudní praxe netkví převážně v tom, že by snad soudy vykládaly nesprávně smysl a dosah druhé věty § 24 zák. o rodině.

K zjevnému podcenění povinnosti přihlídnout při rozhodování o rozvodu zejména k zájmům nezletilých dětí dochází hlavně tehdy, jestliže v řízení o rozvod manželství s nezletilými dětmi soud vůbec nezjišťuje zájem nezletilých dětí na trvání či zrušení manželství jejich rodičů a v odůvodnění rozsudku, jímž toto manželství rozvádí, se nezmiňuje o tom, jakým způsobem a s jakým výsledkem hodnotil zájem nezletilých dětí na zachování rodinného prostředí či zrušení rozvráceného manželství jejich rodičů, popř. jen stručně uvádí, že „rozvod manželství nebude v rozporu se zájmy dětí“, že

„rozvod manželství nebude k neprospěchu dětí“, že „rozvodu manželství nebrání ani zájem dětí“ atp. Někdy se objeví dokonce soudní rozhodnutí, z jejichž odůvodnění vyplývá, že bez zjištění skutečného stavu věci soud toliko předpokládal pravděpodobnou shodu zájmů nezletilých dětí s rozvodem manželství jejich rodičů.

Závěr o tom, že rozvod manželství neodporuje zájmům nezletilých dětí, bývá často zdůvodňován nebezpečím psychické či morální traumatizace nezletilých dětí různými průvodními jevy rozvráceného manželství. V odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství s nezletilými dětmi soudy zdůrazňují, že „nezletilé děti byly svědky neshod účastníků“, že „nezletilé děti žily v prostředí stálých hádek“ atp. Tato rozhodnutí se opírají o zkušenost, že konfliktní prostředí rozvráceného manželství je zpravidla výchovně nevhodné pro nezletilé děti. Zatímco dobrý osobní příklad rodičů a uspořádané vzájemné vztahy uvnitř rodiny podporují všestranný, rozvoj nezletilých dětí, otevřené neshody, hádky, projevy vzájemné neúcty a hrubé a násilné chování jsou mnohdy spojeny s trvalými nebo aspoň dlouhodobými škodlivými důsledky pro vývoj nezletilých dětí. Ohrožení výchovy nezletilých dětí v konfliktním prostředí rozvráceného manželství je zvláště intenzivní tam, kde rodiče s nižším stupněm občanské kázně a nižší morální a kulturní úrovní postrádají nutnou míru sebeovládání a neusilují o utajení neshod v manželství před nezletilými dětmi, popř. tam, kde rodiče podceňují škodlivé důsledky neshod v manželství pro vývoj nezletilých dětí nebo se mylně domnívají, že nezletilé děti dosud nechápou podstatu a povahu těchto neshod.

Ohled na zájmy nezletilých dětí nebrání rozvodu manželství s nezletilými dětmi, jestliže poměry rozvráceného manželství nepříznivě ovlivňují psychický a fyzický růst nezletilých dětí. Takové manželství neplní svůj hlavní účel; ovšem „závěr o nepříznivém vlivu různých průvodních jevů rozvráceného manželství na psychický stav a fyzický růst nezletilých dětí musí být podložen spolehlivými a úplnými výsledky dokazování.

Vliv různých průvodních jevů rozvráceného manželství na výchovu nezletilých dětí je odvislý též od věku dětí. To z toho důvodu, že rozvrácený způsob života rodičů zanechá hluboké stopy ve výchově starších dětí, zejména v oblasti vytváření a upevňování morálních vlastností, ve výchově mladších dětí spíše v oblasti citového rozvoje, ve zpoždování duševního vývoje atp. Z toho hlediska je tedy správný postup praxe, která zájmy dětí v situaci rozvratu manželství jejich rodičů posuzuje také se zřetelem k jejich věku.

Mnohdy probíhá řízení o rozvod manželství v období, kdy již manželé - rodiče nezletilých dětí - nežijí ve společné domácnosti, a kdy jsou nezletilé děti odkázány zcela na výchovu, někdy i výživu jen jednoho z nich. Za takové situace se rozvod manželství jako potvrzení faktického stavu převážně neprojeví v dalším zhoršení postavení nezletilých dětí. Praxe vychází při řešení případů tohoto druhu ze správného názoru, že trvání manželství rodičů nezletilých dětí je za těchto okolností v zájmu dětí na místě obvykle jen tehdy, je-li reálná naděje na obnovení manželského soužití rodičů nezletilých dětí.

Příkladem správného pochopení smyslu a dosahu druhé věty § 24 zák. o rod. jsou taková rozhodnutí, jimiž byl návrh na rozvod manželství s nezletilými dětmi zamítnut s odůvodněním (podloženým spolehlivými a úplnými výsledky dokazování), že další výchova, popř. výživa nezletilých dětí může být úspěšně zajištěna jenom za předpokladu trvání manželství rodičů, že by se rozvodem manželství rodičů zhoršil zdravotní stav nemocného nezletilého dítěte atp.

4. Zjišťování příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství.

Význam manželství jako základu rodiny a společenská péče o manželství a rodinu jsou dostatečným důvodem k zájmu společnosti o to, proč určité manželství není harmonickým, pevným a trvalým životním společenstvím muže a ženy, způsobilým k plnění společenského účelu manželství. Se

zřetelem k tomuto zájmu společnosti počítá právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem s vyjádřením stanoviska k okolnostem, které vedly k takovému vážnému rozvratu vztahu mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel, jmenovitě k chování obou manželů nebo jednoho z nich, které vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel.

Za dřívější právní úpravy podmínek zrušení manželství rozvodem (za účinnosti zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb.), která zčásti zužovala objektivní pojetí podmínek zrušení manželství rozvodem významem subjektivního hlediska principu viny na rozvratu manželství, bylo vyjadřováno společenské stanovisko k chování obou manželů nebo jednoho z nich, které vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemohlo plnit svůj společenský účel, výrokem o vině na rozvodu manželství. Podle ustanovení § 31 odst. 1 zák. č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. byl soud povinen v rozhodnutí, jímž se manželství rozvádí, vyslovit, zdali manželé – nebo některý z nich – jsou rozvodem vinni; od vyslovení výroku o vině obou manželů nebo jednoho z nich na rozvodu upustil jen k žádosti obou manželů (§ 31 odst. 2 cit. zák.).

Nynější právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem ukládá soudu, aby vždy zjistil příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, a aby tato zjištění uvedl v odůvodnění svého rozhodnutí (v § 25 zák. o rod.). Důvodová zpráva k zákonu o rodině poukazuje na to, že „socialistická společnost má právo a povinnost, aby vyjádřila svůj názor na to, proč manželství muselo být skončeno. Toto stanovisko má být proto uvedeno v rozhodnutí soudu a má být v něm vysloveno popřípadě i morální odsouzení chování jednoho, popřípadě obou manželů. K tomu, aby takové stanovisko mohlo být zaujato, je ovšem třeba, aby soud zjistil pravé příčiny toho, že manželství bylo rozvráceno.“

Zjišťování příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, a jejich uvedením v odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství, je závažnou činností soudu v řízení o rozvod manželství, jejímž cílem není jenom vyjádření stanoviska společnosti k okolnostem, které způsobily rozvod manželství. Vždyť spolehlivé zjištění příčin je již předpokladem odpovědné úvahy o existenci objektivního důvodu k rozvodu manželství; pouze znalost příčin a jejich rozbor jsou jedním ze zdrojů úsudku soudu o vážném rozvratu vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství. To znamená dále, že náležité zjištění příčin a jejich uvedení v odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství přispívá k vydání přesvědčivého a z výchovného hlediska účinného rozhodnutí; současně je objasnění příčin, které vedly k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel, důležitým prostředkem prevence, protože odkrývá skutečné možnosti společenského působení k upevňování manželství a rodiny.

Vyjádření společenského stanoviska k chování manžela, které vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel, má specifický význam pro druhého manžela. Tento význam je dán satisfakční povahou morálního odsouzení chování manžela, které vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel, i některými dalšími důsledky chování manžela, jež se stalo předmětem morálního odsouzení vysloveného v odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství. Jde tu o jeho event. důsledky pro rozhodování o povinnosti druhého manžela k poskytování příspěvku na výživu rozvedeného manžela (srov. § 96 odst. 2 zák. o rod.. „Výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu se zásadami morálky socialistické společnosti.“), rozhodování o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (srov. § 150 o. z.: „Dále se přihlédne ... k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí“), popř. výjimečně pro rozhodování o náhradě nákladů řízení o rozvod (srov. druhou větu § 144 o. s. ř.: „Soud však může přiznat i náhradu těchto nákladů nebo jejich části, odůvodňují-li to okolnosti případu...“).

Příčinami ve smyslu § 25 zák. o rod. mohou být v podstatě všechny okolnosti (bez ohledu na to, zda jsou okolnostmi subjektivního či objektivního rázu), způsobilé k rozvrácení vzájemných vztahů mezi manžely do té míry, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel; stávají se jimi teprve tehdy, když skutečně vyvolají ve vztazích mezi manžely takový stav, který je objektivním důvodem k rozvodu manželství.

Soudní praxe považuje za příčiny, které vedou k vážnému rozvrácení manželství (§ 25 zák. o rod.), zejména: nevěru, opilství zlé nakládání, rozdíly povahového založení a zájmů, nezájem o rodinu a druhého manžela, odsouzení pro trestný čin, sexuální neshody, neplodnost, věkový rozdíl mezi manžely, neuvážený vstup do manželství, ideologické nebo majetkové neshody, nedostatek bytu, oddělené bydlení, zásahy rodičů nebo jiných příbuzných do manželství, nadměrnou žárlivost, pohlavní choroby a jiné nemoci. Tento pohled soudní praxe na příčiny, které vedou k vážnému rozvrácení manželství, není pochopitelně zcela spolehlivý a úplný, a to - vedle jiných důvodů (např. hodnocení jediné z více příčin, soustředění pozornosti jen na příčinu, která způsobila dovršení rozvratu vztahů mezi manžely, zatajení skutečné příčiny manželství atp.) - již vzhledem k tomu, že mnohotvárnost a složitost vývoje vztahů mezi manžely je nepostižitelná podobným výčtem. Řada příčin, které vedou k vážnému rozvrácení manželství, má svůj původ v působení dřívější morálky, v působení přežitků a dřívějších představ, které se k manželství ještě vážou více než k jiným společenským vztahům. Ovšem možnosti konfliktů v manželství otevírají také některé zatímní rozpory, které provázejí vývoj naší společnosti v současné etapě (např. trvajících obtíže hospodaření s byty, disproporce v kulturním růstu jednotlivých členů společnosti, tedy i manželů, určitá anonymita osobního a rodinného života především v nově vytvářených sídlištních celcích, vysoké životní tempo, které nepůsobí vždy příznivě na vývoj vztahů v manželství a rodině atp.), popř. i některé - ve svém celkovém výsledku reálně pozitivní - rysy naší společnosti (např. demokratizace vztahů mezi manžely v souvislosti s hospodářským osamostatněním ženy a jejím rozsáhlým uplatněním ve společenském životě, ekonomické změny v důsledku zespolečnění výrobních prostředků a industrializace, značný pokles vlivu náboženského nazírání na manželství apod.).

Zvláště vzhledem k tomu, že součástí odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství je vyjádření společenského stanoviska k příčinám, které způsobily rozvod manželství, je účelné jejich rozlišování na příčiny subjektivního a objektivního rázu. To proto, že příčiny objektivního rázu, existující mimo vůli manželů (zejména okolnosti ve zdravotním stavu některého z manželů, např. neplodnost, neschopnost pohlavního styku, duševní porucha, vzniklá za trvání manželství), se v odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství jenom konstatují jako příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, kdežto příčiny subjektivního rázu, existující v závislosti na vůli manželů se nejenom konstatují jako příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, ale současně posuzují z hlediska potřeby morálního odsouzení chování obou manželů nebo jednoho z nich, které vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel.

Vážný rozvrat vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství, je zpravidla vyvolán různými, často vzájemně souvisejícími příčinami. Jen výjimečně je následkem jediné příčiny, popř. zcela krátkodobého působení více příčin; obvykle je vznik a vývoj vážného rozvratu vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství, procesem, probíhajícím pod vlivem souběžného nebo postupného působení více příčin. Zjištěním příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, ve smyslu ustanovení § 25 zák. o rod. není pouze zjištění nějaké „základní“ nebo „poslední“ příčiny, nýbrž zjištění všech příčin, např. těch, které již v době uzavření manželství snížily vyhlídky na to, že určité manželství bude harmonickým, pevným a trvalým životním společenstvím muže a ženy, které byly podnětem k prvním konfliktům a kolizím mezi manžely, které prohlubovaly vyvíjející se rozvrat vztahů mezi manžely, popř. které dovršily rozvrat vztahů mezi manžely do té míry, že se rozvod stal rozumným východiskem ze vzniklé situace.

Ke stavu soudní praxe:

Zcela v rozporu s významem zjištění příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, je taková praxe, která dokonce nepokládá podrobné zjišťování těchto příčin za účelné, a nevyužívá k jejich objasnění ani nejobvyklejších důkazních prostředků.

Obdobným nedostatkem zjišťování příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, je přejímání vyjádření manželů bez jejich prověření; zvláště zřejmým je tento nedostatek tehdy, jestliže manželé neuvádějí shodné příčiny, které podle jejich názoru vedly k vážnému rozvrácení manželství.

V ojedinělých případech tvrdí někteří manželé, kteří navrhují rozvod manželství, zjevně nepravé „účelové“ příčiny rozvratu manželství. Řízení o těchto návrzích je náročné a vyžaduje zvláště pečlivé zjištění skutečných příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství; porušení povinnosti uložené soudu v ustanovení § 25 zák. o rod. vede jinak k vydání nepřesvědčivého (zejména pro druhého manžela) rozhodnutí. Účel ustanovení § 25 zák. o rod. není dosažen tehdy, jestliže soud zjišťuje - a dochází k tomu poměrně často - pouze příčinu dovršení rozvratu vztahů mezi manžely („poslední“ příčinu), popřípadě příčinu, která vzhledem ke své povaze nejvýrazněji charakterizuje vážnost rozvratu vztahů mezi manžely („základní“ příčinu). Tato praxe způsobuje zřejmě, že řada rozvratů vztahů mezi manžely je hodnocena jen jako následek nevěry obou manželů nebo jednoho z nich, ač ve skutečnosti je výslednicí vlivu více příčin.

Při posuzování nevěry jako příčiny vážného rozvrácení manželství vycházejí soudy z toho, že povinnost věrnosti (a to ostatně platí o všech povinnostech, vyplývajících z manželství) mají manželé zásadně do právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Obtíže vyvolává někdy posuzování významu takového vztahu manžela k třetí osobě, který se ještě neprojevil prokazatelně jako nevěra v užším slova smyslu.

Nedodržování kogentního ustanovení § 25 zák. o rod. netkví toliko v tom, že často soudy nezjišťují náležitým způsobem příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství popř. je neuvádějí v odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství, nýbrž i v tom, že nezaujímají kritické stanovisko k chování obou manželů nebo jednoho z nich, které vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Pochopitelně není též na místě, jestliže tak soudy činí tím způsobem, že se - ovlivněny dřívější právní úpravou podmínek zrušení manželství rozvodem - aspoň v odůvodnění rozhodnutí a rozvodu manželství zmiňují o vině manželů na rozvodu.

Dokladem správného pochopení účelu a dodržování ustanovení § 25 zák. o rod. jsou jen taková rozhodnutí o rozvodu manželství, která jsou opřena o spolehlivé a úplné zjištění příčin vážného rozvrácení manželství, která obsahují ve svém odůvodnění aspoň stručný rozbor příčin vážného rozvrácení manželství, popř. která obsahují ve svém odůvodnění vyjádření společenského stanoviska k příčinám vážného rozvrácení manželství (jmenovitě k chování obou manželů nebo jednoho z nich, které vedlo k takovému vážnému rozvratu mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel).

IV.

Řízení o rozvod manželství

1. Příprava jednání o návrhu na rozvod manželství a zkoumání podmínek řízení.

V řízení o rozvod manželství se uplatňují obecné principy občanského soudního řízení spolu se specifickými rysy manželského vztahu, jehož další trvání má být v řízení řešeno. Z tohoto hlediska je nutno též posuzovat i přípravu na rozvodové jednání, která má mít na zřeteli vedle obecných požadavků na přípravu soudního jednání též zvláštní povahu každé konkrétní rozvodové věci.

Příprava na rozvodové jednání předpokládá především zvýšenou pozornost soudu na zkoumání

podmínek, za nichž může být jednáno ve věci (§ 103 o. s. ř.), jakož i činnost soudu, jíž se zajišťuje jak po důkazní, tak i po technické stránce další průběh soudního řízení (§ 114 o. s. ř.).

Spolu se zkoumáním podmínek řízení před zahájením jednání ve věci samé (tyto podmínky jsou ovšem zkoumány - s výjimkou místní příslušnosti - kdykoliv během řízení i bez návrhu) je povinností předsedy senátu připravit jednání tak, aby bylo možno rozhodnout o věci samé zpravidla při jediném jednání (§ 114 odst. 1 o. s. ř.). Citované zákonné ustanovení slovem „zpravidla“ naznačilo, že uvedená zásada neplatí bezvýjimečně. Zvláště výrazně se to jeví u rozvodového řízení, kde k požadavku zjišťování skutečného stavu věci přistupují ještě další hlediska, ovlivňující průběh řízení, která vyplývají z povahy manželského svazku jako vztahu, jenž je právním základem pro vytváření řádného manželského soužití a zpravidla též pro výchovu dětí. Povinností soudu, podobně jako i jiných státních orgánů a společenských organizací, je i v průběhu rozvodového řízení vytvářet podmínky pro upevňování manželství a rodiny, tedy využít každé příležitosti k tomu, aby manželství zůstalo zachováno.

V ustanovení § 114 odst. 2 o. s. ř. jsou dány předsedovi senátu možnosti volit k přípravě jednání různý postup podle povahy konkrétního případu. Určité podklady má předseda senátu již v tom, že před podáním návrhu na rozvod manželství zpravidla předcházelo řízení o smíření manželů, jehož průběh byl zachycen v protokole, který je součástí samostatného spisu; tento spis je nutno k řízení o návrhu na rozvod manželství připojit (§ 179 j. ř. pro okresní a krajské soudy). Obsah uvedeného spisu, ale zpravidla též osobní vyjádření účastníků řízení o smíření manželů provádí obvykle též soud a též soudce, který pak předsedá senátu v řízení o návrhu na rozvod (jsou již dostatečným podkladem pro předsedu senátu, aby zaměřil přípravu jednání o návrhu na rozvod podle povahy věci správným směrem, ať již tím, že by zjistil stanovisko odpůrce (např. prostřednictvím dožádaného soudu, jestliže se tento účastník nezdržuje v obvodu procesního soudu - § 114 odst. 2 písm. b) o. s. ř.), případně požádal o součinnost společenskou organizaci v zájmu smíření manželů (§ 114 odst. 2 písm. a) o. s. ř.), nebo že by zajistil, aby bylo možno při jednání provést potřebné důkazy a jestliže je to účelné i prostřednictvím dožádaného soudu (§ 114 odst. 2 písm. c) o. s. ř.), případně učinil jiné vhodné opatření (§ 114 odst. 2 písm. d) o. s. ř.).

Výsledky průzkumu nasvědčují tomu, že soudy při zkoumání podmínek řízení v podstatě dodržují ustanovení obč. soud. řádu, tyto podmínky upravující. Pro účely rozboru bylo proto nutno především zaměřit pozornost jen na některé procesní podmínky, u nichž přece jen v praxi dochází, případně by mohlo dojít k pochybením, nebo u nichž soudy vyslovují při jejich zkoumání názory, neodpovídající příslušným procesním ustanovením.

Rozvodové řízení se zahajuje návrhem (§ 80 písm. a) o. s. ř.), který musí obsahovat vedle obecných náležitostí podání (§ 42 odst. 3 o. s. ř.) ještě jméno, příjmení, zaměstnání a bydliště účastníků, popř. též jejich zástupců, pravdivé vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, jichž se navrhovatel dovolává a musí z něho být patrné, čeho se navrhovatel domáhá (§ 79 odst. 1 o. s. ř.).

Nedostatek některé z uvedených náležitostí návrhu nemůže však mít bez dalšího za následek jeho neprojednání. Podle § 43 odst. 1 o. s. ř. je povinností předsedy senátu starat se během řízení o to, aby nesprávný, nebo neúplný návrh byl opraven nebo doplněn. Za tím účelem poučuje také účastníky o tom, že je třeba opravu nebo doplnění provést (viz. § 5 o. s. ř.). Teprve když by výzva předsedy senátu k opravě nebo doplnění návrhu neměla u účastníka žádný výsledek, mohl by soud řízení podle § 43 odst. 2 o. s. ř. zastavit; to ovšem vždy za předpokladu, že v řízení by nebylo možno pro tento nedostatek pokračovat.

V praxi se vyskytují jen velmi zřídka případy, kdy by rozvodový návrh vykazoval takové nedostatky a neúplnosti že by jej nebylo možno věcně projednat. I z takového návrhu, který účastník podává ve formě dopisu, lze zpravidla zjistit, že se navrhovatel domáhá rozvodu manželství, takže nedostatek

dalších náležitostí může soud bez větších obtíží napravit buď v rámci přípravy na jednání (§ 114 odst. 2 písm. b) o. s. ř.) nebo přímo při jednání ve věci samé.

Soudy někdy nesprávně nepředložení některého dokladu nebo písemnosti současně s návrhem na rozvod manželství považují za neúplnost návrhu a postupují podle § 43 odst. 2 o. s. ř.

Soudní praxe velmi rychle a pohotově reagovala na změnu v úpravě místní příslušnosti soudu pro rozvodové řízení, vyvolanou potřebami praxe a vyjádřenou v § 88 písm. a) o. s. ř., podle něhož je pro rozvod manželství příslušný soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v ČSSR, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů; teprve není-li takového soudu, je příslušný obecný soud odpůrce a není-li ani takového soudu, obecný soud navrhovatele.

K zjištění, zda v obvodu soudu, u něhož bylo podáním návrhu zahájeno rozvodové řízení, měli manželé poslední společné bydliště, nestačí vždy pouze údaje navrhovatele, nýbrž soud si je musí, má-li pochybnosti, spolehlivým způsobem ověřit, např. dotazem na příslušný MNV.

Před řízením o rozvod musí být provedeno řízení a smíření manželů (§ 70 odst. 1 o. s. ř.). Z hlediska přípravy rozvodového jednání je nutno konstatovat, že soudy po podání návrhu na rozvod manželství vesměs připojují spis Nc, v němž je zachycen průběh řízení o smíření manželů (§ 179 j. ř. pro okresní a krajské soudy). Chybují však někdy v tom, že jednotlivé listy tohoto spisu žurnalizují jako součást spisu o návrhu na rozvod, ačkoliv jde pouze o přílohový spis, přičemž z protokolárně zachycených přednesů účastníků v tomto řízení činí zjištění i pro rozvodový rozsudek.

Ustanovení § 70 odst. 2 o. s. ř. výslovně stanoví, že příslušným pro řízení o smíření manželů je soud, který byl příslušným k řízení o rozvod manželství. Nelze ovšem vyloučit případy, kdy by bylo smířící řízení, provedeno nesprávně u nepříslušného soudu. Toto pochybení však nemůže založit příslušnost soudu pro řízení o rozvod, neboť by to bylo v rozporu s ust. § 88 písm. a) o. s. ř.

Častěji se v řízení o rozvod manželství a úpravu poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu vyskytují pochybení při ustanovování opatrovníka nezletilým dětem rozvádějících se rodičů. Vzhledem k tomu, že zákonné zastupování nezletilých dětí rodiči (§ 36 a 37 odst. 1 zák. o rod.) zde nebude přicházet v úvahu, neboť by mohlo dojít ke střetu zájmu mezi rodiči a dětmi, musí být nezletilým dětem v rozvodovém řízení ustanoven opatrovník (§ 37 odst. 2, 3 zák. o rod.). Podle ustanovení § 29 odst. 1 o. s. ř. může ustanovit opatrovníka předseda senátu, který provádí rozvodové řízení, jen tehdy, je-li nebezpečí z prodlení. Protože však tato situace bude v rozvodovém řízení výjimkou, musí se procesní soud zpravidla obrátit se žádostí o ustanovení opatrovníka na obecný soud nezletilých dětí. V případech, kdy tímto soudem je soud provádějící rozvodové řízení, bude se muset rozvodový senát obrátit s uvedenou žádostí na příslušné soudní oddělení, kterému podle rozvrhu práce náleží agenda věcí péče o nezletilé (§ 176 o. s. ř.); o ustanovení opatrovníka v těchto věcech přísluší ve smyslu § 176 odst. 2 o. s. ř. rozhodnout předsedovi senátu. Uvedený postup je na místě také proto, že řízení o úpravu práv a povinností rodičů k dítěti podle § 26 zák. o rod. je jiným řízením, než řízení o ustanovení opatrovníka podle § 37 odst. 3 zák. o rod.

V rozporu s tímto postupem ustanovili někteří předsedové senátu v rozvodovém řízení opatrovníka podle § 37 odst. 3 zák. o rod., aniž byly splněny, podmínky, § 29 odst. 1 o. s. ř. Na toto pochybení upozornila již směrnice pléna Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 1962 Pls 2/62, k výkladu o používání zákonů, týkajících se rodinných vztahů a výchovy mládeže.

Vyskytují se i případy, kdy usnesení soudu o ustanovení opatrovníka nezletilým dětem, přestože bylo vydáno, není účastníkům doručeno.

Pochybení se dopouštějí soudy i tehdy, když ustanovují opatrovníka nezletilým dětem až v pozdějším

stádiu řízení, ačkoliv nezletilé děti jsou účastníkem spojeného řízení ve smyslu § 113 odst. 1 o. s. ř. již od jeho zahájení.

V rámci přípravy jednání, popřípadě též při vlastním rozvodovém jednání, jsou někdy, zjišťovány skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jsou splněny podmínky pro úpravu práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti podle § 50 odst. 1 zák. o rod. Je pak povinností soudu jednajícího o rozvodu manželství upozornit na uvedené skutečnosti příslušný soud péče o nezletilé.

Podobně jako v jiných občanskoprávních věcech tak i v řízení o rozvod manželství je dobrá a cílevědomá příprava vlastního jednání základem pro vytváření nezbytných předpokladů správného rozhodnutí. Příprava jednání v rozvodových věcech nemá sice svoji zvláštní úpravu v procesních předpisech (pokud se pod přípravu nezahrnuje obligatorní řízení o smíření manželů), přesto se však v praxi soudů musí projevit i při shromažďování podkladů v rámci přípravy jednání specifické rysy rozvodového řízení.

Ustanovením § 114 o. s. ř. byl upraven způsob přípravy jednání pro všechny občanskoprávní spory včetně rozvodů. Praxe soudů při používání uvedeného ustanovení není jednotná.

Společným poznatkem z většiny rozvodových věcí, které, byly při průzkumu zkoumány, je skutečnost, že jednání není soudy nijak zvlášť cílevědomě připravováno.

Soud by měl volit zvláštní postup při přípravě jednání zejména v případě, kdy již z výsledku předchozího řízení o smíření manželů, jakož i z obsahu návrhu na rozvod je zřejmé, že není zcela vyloučena možnost obnovení manželského soužití a další trvání manželství. V takovém případě by měl nařídit ihned jednání a předvolat k němu pouze oba účastníky a jejich zástupce, anebo ještě před nařízením jednání se pokusit znovu buď sám, nebo prostřednictvím společenské organizace (§ 114 odst. 2 písm. a) o. s. ř.) o usmíření manželů. Pokud by bylo nařízeno jednání, bylo by zaměřeno na podrobný výslech účastníků, který by pak měl být soudu opět podkladem pro odpovědný a důkladný smířčí pokus s cílem vytvořit předpoklady k zachování narušeného manželského vztahu. Když by se nepodařilo docílit tohoto výsledku, který by se projevil buď přerušením řízení podle § 110 o. s. ř. nebo zastavením řízení v důsledku zpětvzetí návrhu podle § 96 odst. 3 o. s. ř., mělo by následovat odročení jednání k případnému provádění dalších důkazů. Zajišťovat v rámci přípravy v takových případech provádění důkazů při prvním jednání není vhodné, poněvadž by to mohlo mít někdy za následek ještě intenzivnější vyhocení vzájemných rozporů mezi manžely, což by mohlo ještě více znesnadnit jejich sblížení.

V případech, kdy již z výsledků řízení o smíření manželů, jakož i z obsahu návrhu na rozvod vyplývá, že manželství je zřejmě rozvrácené, ať již proto, že manželé spolu již delší dobu nežijí, nebo též proto, že mají vážný a déletrvající vztah k třetí osobě, s níž mají děti apod., by se měla příprava jednání soustředit především na to, aby již při tomto jednání mohly být provedeny i jiné důkazy, než výslech účastníků, aby soud měl již při tomto jednání k dispozici všechny podklady, potřebné z hlediska úpravy poměrů nezletilých dětí, pokud jde o manželství s dětmi.

V každé rozvodové věci, bez ohledu na její specifickou povahu, by měly soudy postupovat jednotně při vyžadování potřebných listinných podkladů, případně při vyžadování různých vyjádření a zpráv orgánů a organizací. Je např. povinností soudu vyžádat od navrhovatele oddací list, pokud již nebyl připojen k návrhu na rozvod, případně obstarat jiný doklad k zjištění, kdy a kde vzniklo mezi účastníky manželství; z oddacího listu lze si též ověřit tvrzení účastníků, které obvykle je též uváděno v návrhu, zda jde u obou účastníků o manželství prvé. Jiné zjištění musí vést soud k vyžádání příslušných rozvodových spisů. Obdobně je třeba vyžádat rozvodové spisy, pokud již v minulosti mezi týmiž účastníky rozvodové řízení proběhlo, případně též spisy týkající se nezletilých dětí. Jde-li o manželství s dětmi, je nutno vyžádat výpis z knihy narození těchto dětí.

Poté, jakmile je příslušným soudem vydáno usnesení o ustanovení opatrovníka nezletilým dětem, pokud v rozvodovém řízení úprava jejich poměrů přichází v úvahu, požádá rozvodový soud současně s doručením návrhu na rozvod příslušný ONV – orgán péče o děti o vyšetření poměrů dětí a rodičů. Je-li vyšetření tohoto orgánu odpovědně zpracováno a včas předloženo, může být soudu vydatnou pomocí k zaměření dalšího řízení nejen na otázky, související s výchovou nezletilých dětí, ale i na manželské a rodinné soužití vůbec. Svůj účel však nemohou splnit zprávy, které přebírají názory nejbližších sousedů manželů, případně jiných osob zcela nekriticky bez vlastního hodnocení, nebo vyjádření, která vycházejí pouze z údajů účastníků.

V této souvislosti je třeba rovněž vyslovit nesouhlas s praxí některých soudů, které účastníky v předvolání k jednání současně vyzývají, aby předložili potvrzení zaměstnavatele o výdělkových poměrech. Takovýto postup by se sice mohl jevit jako hospodárný, avšak je v rozporu se zásadou objektivní pravdy. Nelze totiž nikdy vyloučit neúplnost údajů zaměstnavatele, jestliže je účastník žádá sám.

V rámci přípravy jednání jsou soudy povinny vedle rozvodových spisů, týkajících se týchž účastníků, zajistit i předložení dalších spisů, ať již soudních (trestních nebo občanskoprávních), případně spisy správních orgánů apod. Znalost obsahu těchto spisů může soudu pomoci při zjišťování skutečného stavu věci, který by musel být zjišťován jinak obtížným a zdlouhavým způsobem. Nejde přirozeně jen o spisy, ale i o různé listiny, doklady apod.

Ustanovení § 114 o. s. ř. upravuje různé způsoby, jimiž soud může zajistit přípravu jednání; přitom nejde o výpočet taxativní, takže soud projednávající návrh na rozvod manželství není omezen v použití i jiného prostředku přípravy. Na jiném místě rozboru je zdůrazněno, že zásada, vytyčená v § 114 odst. 1 o. s. ř. nebude zpravidla v rozvodovém řízení uplatňována. Obdobně nebude obvykle účelné, aby předseda senátu zjišťoval stanovisko odpůrce k návrhu na rozvod (§ 114 odst. 2 písm. a) o. s. ř.), když rozvodovému řízení musí předcházet řízení o smíření manželů. Naproti tomu bývá v praxi soudů časté, že tam, kde účastníci žijí odděleně, a to každý v obvodu jiného okresního soudu, zajistí předseda senátu procesního soudu ještě před nařízením vlastního rozvodového jednání výslech takového účastníka před dožádaným soudem (§ 114 odst. 2 písm. c) o. s. ř.).

Příprava rozvodového jednání je spolu s vlastním zjištěním skutečného stavu věci základním předpokladem pro správné zaměření rozvodového řízení a pro vydání takového rozhodnutí, které bude v souladu se zásadou objektivní pravdy.

2. Zjišťování skutečného stavu věci a součinnost soudů se společenskými organizacemi a jinými státními orgány v průběhu rozvodového řízení.

Rozbor a výklad předpisů upravujících hmotněprávní předpoklady rozvodu manželství naznačil, že rozvodové řízení v současné praxi soudů z hlediska zjišťování skutečného stavu věci, nemá žádoucí úroveň.

Především je třeba konstatovat, že soudy se v řadě rozvodových věcí dopouštějí pochybení, když nezjišťují důsledně skutečný stav v projednávané věci (§ 6, § 120 o. s. ř.). V důsledku převážně shodného stanoviska obou manželů nezjišťují soudy vždy hmotněprávní předpoklady rozvodu manželství jinými důkazními prostředky než výslechem účastníků; vycházejí pouze z jejich tvrzení a neusilují tak o získání objektivnějších poznatků o skutečnostech, které manželé uvádějí.

Takový postup při zjišťování podmínek rozvodu manželství vede ve svých důsledcích též k tomu, že soudy považují příčiny rozvratu manželského vztahu, které zjistily pouze výslechem účastníků, a to často jen velmi stručným, za příčiny hlavní, ačkoliv skutečnými příčinami jsou často okolnosti jiné, které účastníci někdy zcela vědomě zakrývají.

I neúměrně rychlý průběh rozvodového řízení, který je průvodním jevem nedostatečného zjišťování skutečného stavu věci, svědčí rovněž v mnoha případech o tom, že soudy jsou vedeny – vedle respektování přání účastníků ukončit řízení co nejdříve – též snahou vyřídit projednávanou věc co nejrychleji i z hlediska vykazování nedodělků. V té souvislosti je třeba uvést, že některé krajské soudy doporučují takové opatření, aby v rozvodových věcech nebyl sledován jen počet vyřízených věcí jako v jiných řízeních, ale aby práce soudů byla v těchto věcech hodnocena též podle toho, zda byly využity všechny možnosti působení na účastníky řízení v zájmu zachování manželství a zda si soudy pro své rozhodnutí získaly co nejspolehlivější skutkové podklady. Nelze než zdůraznit, že naprostá většina rozvodových věcí končí u soudu prvního stupně vzhledem k tomu, že účastníci obvykle souhlasí s rozvodem a k odvolání při setrvání na tomto stanovisku ani nejsou oprávněni. O to odpovědněji musí být hodnocena práce soudů při rozhodování těchto věcí, které mají tak důležitý společenský význam.

Výsledek vlastního průzkumu naznačuje, že rozvodové řízení v řadě případů nevychází ze základní zásady, ovládající občanské soudní řízení – ze zásady objektivní pravdy. Pozornost soudu je zaměřena při dokazování převážně jen na ty skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, zatím co k tzv. nesporným skutečnostem (např. k shodným tvrzením účastníků o rozvratu manželství a o příčinách, které k němu vedly), se přihlíží spíše výjimečně.

Bylo již uvedeno, že v převážné většině případů předcházelo vydání rozhodnutí o rozvodu manželství pouze provedení důkazu výsledkem účastníků, a to často jen velmi stručným. K tomu přistupuje ještě další poznatek, že rovněž ve většině případů dochází k rozvodu manželství při prvním jednání.

Výslech účastníků je významným důkazním prostředkem, jímž jsou především zjišťovány podmínky rozvodu manželství; musí proto být proveden způsobem zcela vyčerpávajícím. I když u mnoha rozvodových věcí lze konstatovat, že tento důkazní prostředek byl proveden v souladu s uvedeným požadavkem, nelze pominout, že je řada rozvodových řízení, v nichž výslech účastníků má nízkou úroveň.

Jiné důkazy než výslech účastníků, případně vyjádření orgánů péče o děti příslušného ONV a zprávy zaměstnavatelů účastníků, se provádějí již méně často. Děje se tak zpravidla jen v případech, kdy se tvrzení účastníků o údajném rozvratu manželství rozcházejí (např. každý z účastníků spatřuje příčiny rozvratu v jiných skutečnostech), i když oba účastníci souhlasí s rozvodem, zejména však tehdy, kdy druhý manžel s návrhem na rozvod nesouhlasí a navrhuje jeho zamítnutí.

Soudy pak v těchto případech nejčastěji vyslyšají svědky, a to zejména příbuzné manželů, např. rodiče, sourozence, dospělé děti apod., sousedy v bydlíšti nebo spolupracovníky na pracovišti. U některých soudů jsou prováděny též výslechy osob, které mají s jedním z manželů vážnou známost nebo s ním žijí ve společné domácnosti, v praxi jiných soudů je naopak výslech těchto osob spíše výjimkou. Přitom nelze z celkové praxe soudů usoudit, jaké věcné důvody vedly soud v jednom případě k výslechu této osoby a v jiném k tomu, že tato osoba vůbec slyšena nebyla. Zdá se – jak již bylo uvedeno – že v řadě případů považuje soud již z výslechu účastníků předpoklady rozvodu za splněné a příčiny rozvratu manželství za zjištěné, takže provádění dalších důkazů je podle jeho názoru nadbytečné.

V rámci dokazování v rozvodových věcech bývá též v některých případech navazována součinnost soudů s národními výbory a společenskými organizacemi v místě bydliště, případně společenskými organizacemi v místě bydliště, případně společenskými organizacemi nebo vedením pracoviště účastníků; tato součinnost je však jen málo častá a omezuje se většinou jen na písemné dotazy na uvedené orgány a organizace, jejichž cílem je zjistit názor kolektivu spolupracovníků nebo spoluobčanů na občanský a morální profil manželů. Pravidelně jsou ovšem tyto dotazy činěny soudy tehdy, má-li být v rámci rozvodového řízení provedena úprava poměrů nezletilých dětí (§ 26 odst. 1

zák. o rod.); cílem těchto dotazů je však pouze objasnit zejména výdělkové a majetkové poměry rodičů, případně též jejich vztah k nezletilým dětem.

Zatím je poměrně málo případů, kdy soud navazuje kontakt např. se společenskou organizací s tím, aby tato organizace zaměřila i v průběhu rozvodového řízení své výchovné působení na účastníka nebo účastníky řízení, případně i na třetí osoby, které se na nesouladu manželství určitým způsobem podílejí.

Mělo by být pravidlem v případech, kdy jeden z účastníků navázal na svém pracovišti známost důvěrnějšího rázu, aby soud znal stanovisko příslušných orgánů a organizací na pracovišti k tomuto vztahu a aby jim současně připomenul, že i jejich povinností je napomáhat k upevnování manželství a rodiny a především předcházet příčinám, které mohou vést k narušování pevnosti a trvalosti vztahů v manželství a v rodině (§ 23 odst. 1 zák. o rod.).

Soudy samy musí, zejména při hodnocení dokazování, zabývat se též takovými stanovisky některých společenských organizací, ale i jiných orgánů, která někdy straní jen jednomu z účastníků řízení, jsou neobjektivní a tím pro rozvodové řízení nepoužitelná. Tento problém však souvisí s celkovou úrovní práce příslušné společenské organizace nebo orgánu.

I v průběhu rozvodového řízení se vyskytují v praxi soudů případy, kdy některé společenské organizace odmítají jakkoliv zasahovat do vztahu, který se zejména na pracovišti mezi lidmi, kteří jsou vázáni manželskými povinnostmi, vytvoří s poukazem na to, že je to jejich soukromá věc a že nehodlají do ní nijak zasahovat. Je zřejmé, že takovéto stanovisko není v souladu s pojetím manželství a rodiny a s úlohou společenských organizací a jiných orgánů v naší společnosti.

V praxi soudů v rozvodových věcech bude třeba důsledněji zvažovat, zda konkrétní případ není svou povahou vhodný k navázání užší součinnosti s jinými státními orgány a společenskými organizacemi, zda by tento zvolený postup i v průběhu rozvodového řízení manželskému vztahu účastníků prospěl a zda je naděje, že by výchovné působení mělo určité pozitivní výsledky. Je ovšem nutno také požadovat, zejména na společenských organizacích, pokud se narušeným manželským a rodinným vztahem zabývají, určitou ohleduplnost a takt k osobám manželů a šetrnost k jejich zájmům na jedné straně a smysl pro objektivní hodnocení narušeného manželství na straně druhé.

Řízení o smíření manželů, které zpravidla předchází rozvodovému řízení, nemůže omezit soud v tom, aby i v průběhu řízení o rozvod nevyužil každé možnosti výchovného působení na oba manžele s cílem zachovat jejich manželství. Soudy většinou provádějí smířčí pokusy, někdy i s konkrétním doporučením, jak upravit manželské a rodinné vztahy, hned na počátku jednání, ale někdy i v jeho průběhu, jakmile se ukáže, že jsou pro ně dány podmínky. Zdá se však, že tato činnost soudu nemá již v průběhu řízení žádoucí výsledek. Je to pochopitelné, uváží-li se, že manželé měli již dostatek možností uvědomit si všechny důsledky, plynoucí z rozvodu manželství včetně důsledků týkajících se nezletilých dětí. Tyto poznatky však nemohou být důvodem k tomu, aby v průběhu rozvodového řízení soud smířčí pokusy neprováděl, neboť nikdy nelze vyloučit, že vzniknou ve vztahu mezi manžely takové okolnosti, které budou mít vliv na původně odmítavé stanovisko účastníka k dalšímu trvání manželství.

Nejsou pak v takových případech ani zcela výjimečné případy, kdy návrh v důsledku intenzivních smířovacích pokusů vezme návrh na rozvod manželství zpět.

V souvislosti se zpětvzetím návrhu na rozvod vyvstává otázka, jaký význam má v tomto případě „připojení se“ odpůrce k rozvodovému návrhu. Občanský soudní řád stanoví v § 97 odst. 1, že odpůrce může za řízení uplatnit své právo proti návrhovateli i vzájemným návrhem. Z tohoto ustanovení však nelze dovodit, že by odpůrce v rozvodovém řízení mohl uplatnit své „právo na

rozvod“ obdobným způsobem. Zahájení dalšího řízení o rozvod manželství k návrhu odpůrce by bránila překážka litispendence podle § 83 o. s. ř., neboť jde nepochybně o shodný předmět řízení. Bude-li tedy po zahájení řízení o rozvod podán návrh též odpůrcem, nebude možné jej projednat se zřetelem k citovanému ust. § 83 o. s. ř. a řízení ohledně tohoto návrhu by muselo být podle § 104 odst. 1 o. s. ř. zastaveno. Projev odpůrce v probíhajícím řízení, kterým se „připojuje k návrhu na rozvod“, nebo kterým „souhlasí s rozvodem“ apod., nemůže mít jiný význam, než jen vyjádření se k návrhu v řízení, v němž byl učiněn. Jestliže byl tedy návrh na rozvod vzat navrhovatelem zpět, odpůrce nemůže poukazovat na to, že podal již návrh na rozvod v průběhu rozvodového řízení a že tedy žádá, aby se v řízení pokračovalo. Bude-li chtít odpůrce dosáhnout rozvodu manželství, bude muset podat návrh na rozvod znovu.

Tam, kde navrhovatel uvažuje o zpětvzetí návrhu na rozvod, může sehrát významnou úlohu jiný institut procesního práva, tzv. přerušení řízení podle § 110 o. s. ř., který nahradil dřívější klid řízení podle § 421 o. s. ř. z r. 1950. Rozdíl mezi uvedenými instituty je pouze v tom, že přerušit lze řízení soudním rozhodnutím, kdežto klid řízení nastal za splnění týchž podmínek přímo ze zákona. Důsledky přerušení řízení jsou pak obdobné jako dříve, že totiž v řízení o rozvodu je možno pokračovat nejdříve po uplynutí tří měsíců, a to na návrh; není-li návrh na pokračování v řízení podán do jednoho roku, soud řízení zastaví (§ 110 odst. 3 o. s. ř.). Praxe soudů však ukazuje, že poměrně v malém počtu případů dochází k vydání rozhodnutí o přerušení řízení podle § 110 o. s. ř. Tato situace má své důvody jednak v benevolentnějším posuzování podmínek rozvodu manželství a v nezdravé rychlosti řízení, jak již bylo uvedeno, jednak i v tom, že dříve byly věci, v nichž nastal klid řízení, vykazovány jako věci vyřízené.

Dokazování provádí rozvodový soud při jednání (§ 122 odst. 1 o. s. ř.). Je proto i v rozvodovém řízení uplatněna zásada přímosti a ústnosti, která předpokládá, že procesní soud bude jednat s účastníky a jinými osobami přímo a za jejich současné přítomnosti je bude též osobně vyslýchat. Uvedená zásada je však prolomena především z důvodů hospodárnosti možností provést dokazování prostřednictvím jiného soudu jako soudu dožádaného, nebo z pověření senátu předsedou senátu mimo jednání. Dožádaný soud nebo pověřený předseda senátu však musí vždy zabezpečit, aby účastníci měli možnost provedení důkazu se zúčastnit (§ 122 odst. 2 o. s. ř.), pokud výslovně neprohlásili, že provádění důkazů u dožádaného soudu se nehodlají zúčastnit. Účastníci mají totiž právo vyjádřit se ke všem důkazům, které byly v řízení provedeny (§ 123 o. s. ř.) a to ať byly provedeny procesním soudem nebo soudem dožádaným, případně pověřeným soudcem.

Na počátku výslechu svědka musí soud zjistit jeho totožnost a okolnosti, které mohou mít vliv na jeho věrohodnost (§ 126 odst. 2 o. s. ř.). Totožnost svědka je soudy i v rozvodových věcech zjišťována, i když nelze konstatovat, že se totéž děje ve všech případech u dalšího uvedení skutečností, ačkoliv jsou často pro další dokazování velmi významné. Nejde pouze o zjištění, zda svědek je k některému z manželů v příbuzenském poměru, ale soud by měl zjišťovat a také protokolárně zachytit, jaký je vůbec vzájemný poměr těchto osob, zda přátelský či nepřátelský, v jakém jsou vztahu na pracovišti, zda nejde o vztah podřízenosti, jak se vytváří jejich poměr v místě bydliště apod. Nelze pominout, že výpověď svědka v rozvodové věci je vzhledem k rozdílným tvrzením účastníků velmi důležitá a že váha jeho svědecké výpovědi odvisí od toho, jaký je jeho vztah k účastníkům řízení.

Hodnocení důkazů je závěrečným stádiem dokazování. Soud musí zvážit všechny skutečnosti, které vyplynuly z provedených důkazů o rozvratu manželství a příčinách, které k němu vedly, porovnat vzájemné rozpory, stanovit, kterým důkazům lze věřit a kterým nikoliv, které nebyly provedeny a z jakého důvodu, a které mají větší význam pro konečný závěr.

3. Úroveň soudního rozhodování.

Rozhodnutím soudu o návrhu na rozvod řeší se zásadním způsobem otázka další existence manželství

účastníků. Rozhoduje se však nejen o tom, co je hlavním předmětem řízení – o rozvodu manželství – nýbrž i o řadě dalších otázek, vzniklých v souvislosti s projednáváním návrhu na rozvod, jako např. o úpravě práv a povinností manželů k dítěti pro dobu po rozvodu (§ 113 odst. 1 o. s. ř., § 26 a 27 zák. o rod.), o nákladech řízení (§ 144, 151 o. s. ř.), o zaplacení soudního poplatku (§ 4 odst. 3 zák. č. 173/1950 Sb. o soudních poplatcích, ve znění zák. č. 10/1959 Sb.). Vedle toho je i za řízení vydávána řada rozhodnutí, kterými se zpravidla zajišťuje řádný průběh řízení a vytvářejí se tak předpoklady pro rozhodnutí ve věci samé.

Druhou, neméně významnou stránkou soudního rozhodnutí, je jeho výchovná funkce. Soudní rozhodnutí, kterým se řeší konkrétní manželský vztah, musí též názorně ukazovat, jak právní předpisy chrání práva a oprávněné zájmy občanů v souladu s celospolečenským zájmem na upevnování manželství a rodiny.

Podle ustanovení § 157 o. s. ř. je soud povinen v písemném vyhotovení rozsudku uvést předepsané záhlaví, výrok, odůvodnění a poučení.

V záhlaví, až na to, že nebývá označován celý předmět řízení (“ ... o rozvod manželství a o úpravu poměrů manželů k nezl. dětem”), v poučení a v ostatních spíše formálních náležitostech rozsudku o rozvodu manželství nedochází k pochybením. Nedostatky jsou shledávány ve výroku rozsudku a pak zejména v odůvodnění.

Obsah rozhodnutí ve věci samé vysloví soud ve výroku rozsudku (§ 155 o. s. ř.). Tento výrok je vlastně ve stručné formě odpovědi na návrh na rozvod manželství; musí proto být výstižný, přesný a úplný. Ve výroku musí být obsažena přesná identifikace účastníků jménem a příjmením (popřípadě jejich příjmením před uzavřením manželství), jakož i údaj o tom, kdy a kde došlo k uzavření manželství, které se rozvádí. Jestliže je rozváděno manželství rodičů nezletilých dětí, musí vlastní výrok obsahovat jednak výrok o rozvodu, jednak: výrok o výchově a výživě nezl. dětí, ev. i výrok o úpravě styku s nimi a nakonec vždy ještě výrok o nákladech řízení. Bez některého z výroků by nebyl rozsudek úplný, poněvadž by nevyčerpal celý předmět řízení; byly by proto dány důvody pro vydání doplňujícího rozsudku podle § 166 o. s. ř.

V zájmu sjednocení terminologie by bylo vhodné, aby soudy používaly ve výroku obratu „manželství se rozvádí (viz § 24 zák. o rod., § 229 písm. a), § 236 odst. 3 písm. a) o. s. ř.), nikoli „manželství se zrušuje rozvodem“. Ve výroku by se rovněž neměla již objevovat – vzhledem k ustanovení § 26 odst. 2 a § 27 odst. 1 zák. o rod. – věta, že „styk rodičů s nezletilcem se ponechává mimosoudní dohodě“, jak se ještě občas vyskytuje.

Závažnější nedostatky se však vyskytují v důvodové části rozsudku, která má význam zejména též z hlediska přesvědčivosti celého soudního rozhodnutí. Ustanovení § 157 odst. 3 o. s. ř. upravuje povinnost soudu dbát v zájmu výchovného působení rozsudku o to, aby odůvodnění bylo přesvědčivé a zabývalo se i příčinami sporu. Povinnost zjišťovat příčiny rozvratu manželství je výslovně uložena soudu v ustanovení § 25 zák. o rod.

Předchozí části rozboru konstatovaly nedostatky v průběhu dokazování. Je jen logickým důsledkem, že v případech, kdy byl nedostatečně zjištěn skutkový stav, kdy řízení zůstalo kusé a neúplné, nemůže být rozhodnutí přesvědčivé.

V některých případech soud hromadí v důvodech rozsudku jednotlivá skutková zjištění vedle sebe, aniž zaujme stanovisko k rozporům, které z těchto zjištění vzešly. Někdy není vůbec jasné, které skutečnosti se považují za zjištěné, proč byly provedeny jen určité důkazy a jiné nikoli. Soudy v těchto případech pomíjejí, že zjištěnými jsou pouze ty skutečnosti, kterým soud uvěřil a které

považoval za rozhodující pro příslušné právní závěry.

Bez přesvědčivosti působí taková rozhodnutí o rozvodu manželství, která používají tak zvaného souhrnného zjišťování, z něhož není vůbec, patrně, jakými úvahami soud dospěl k zjištění, které je pohledem rozhodnutí.

Právní posouzení spočívá v podřazení zjištěného skutkového stavu pod příslušné normy hmotného práva. I tento myšlenkový postup soudu je nutno blíže odůvodnit a vysvětlit tak jeho správnost, zejména proč na daný skutkový stav lze aplikovat normu hmotného práva, upravující předpoklady rozvodu manželství a přitom stručně vyložit i její smysl.

V praxi soudů se však právní posouzení rozvodových věcí obvykle omezuje pouze na citaci ustanovení § 24 zák. o rod., aniž je blíže odůvodněno splnění podmínek předpokládaných příslušnou hmotněprávní normou.

Větší pozorností by si zasloužila úroveň rozsudků o rozvodu manželství i z hlediska formy. Rozvodový rozsudek není určen pouze účastníkům řízení, ale slouží i dalším orgánům k tomu, aby na jeho základě byly prováděny příslušné zápisy (např. v matrice, v občanských průkazech apod.).

4. Rozhodování o nákladech řízení o rozvod manželství.

Úprava náhrady nákladů rozvodového řízení doznala proti předchozí úpravě podstatné změny. Zatímco ustanovení § 129 a násl. o. s. ř. z r.1950 bylo možno vztáhnout i na rozvodové řízení a rozhodoval tedy zpravidla výsledek řízení, přičemž hlavním kritériem z hlediska náhrady nákladů řízení byl výrok o vině na rozvodu, obsahuje ustanovení § 144 o. s. ř. úpravu, která vychází z nového pojetí podmínek rozvodu manželství a z toho, že zákon o rodině již nevyžaduje, aby soud zjišťoval vinu na rozvratu manželství. Podle uvedeného ustanovení nemají účastníci právo na náhradu nákladů řízení o rozvod; jinými slovy - každý z účastníků si platí náklady řízení, které vznikly jeho osobě a náklady svého zástupce (§ 140 o. s. ř.). Soud však může přiznat i náhradu těchto nákladů nebo jejich části, odůvodňují-li to okolnosti případu nebo poměry účastníků.

Výklad ustanovení § 144 o. s. ř., který byl soudy podáván v některých rozhodnutích o rozvodu manželství - zejména v prvních měsících po účinnosti nového občanského soudního řádu - svědčí o tom, že na jasnou změnu v právní úpravě nebylo soudy ihned náležitě reagováno a že určitý čas trvalo, než se správná praxe ve většině případů prosadila.

Jiné pochybení se projevovalo v tom, že soudy v řadě případů vůbec nerozhodovaly o nákladech řízení s odůvodněním, že výrok o nákladech řízení odpadl, protože účastníci je „neúčtovali“, nebo že je výslovně nežádali apod. Za nesprávnou je tedy nutno považovat takovou praxi některých soudů, kdy o náhradě nákladů řízení rozhodují jen k návrhu účastníka. Tyto soudy zapomínají na to, že o povinnosti k náhradě nákladů řízení je soud povinen rozhodovat i bez návrhu (§ 151 odst. 1 o. s. ř.).

V současné době již k pochybením při výkladu první věty § 144 o. s. ř. nedochází tak často. Ve většině rozhodnutí je do výroku rozsudku o rozvodu manželství zahrnut správně i výrok o nákladech řízení, a to i v případech, kdy se právo na náhradu nákladů řízení nepřiznává. Potřebu i negativního výroku o nákladech řízení lze vyvodit především ze znění ustanovení § 144 o. s. ř., které ve druhé větě upravuje možnost přiznání těchto nákladů. Aby soud mohl uvažovat o vyslovení povinnosti k náhradě nákladů, musí ve všech případech zvážit okolnosti případu nebo poměry účastníků. Teprve tato úvaha soudu může přivodit závěr, zda v daném případě je výrok o povinnosti hradit náklady řízení na místě (uplatnění druhé věty § 144 o. s. ř.), či nikoliv (uplatnění první věty cit. ustanovení). Výrok o nákladech řízení je nezbytný též proto, že jinak by účastník nemohl podat odvolání proti nepřiznání nebo neuložení náhrady nákladů, když odvolání jen proti důvodům rozhodnutí není přípustné (§ 202

odst. 2 o. s. ř.).

Je proto nutno trvat na tom, že výrok o nákladech řízení musí být v rozhodnutí o rozvodu obsažen, i když se jím bude konstatovat, že účastníci nemají právo na náhradu nákladů rozvodového řízení. Bez výroku o nákladech řízení by nebyl výrok o rozvodu úplný.

Je ovšem řada rozsudků, v nichž právě výroky o nákladech řízení chybějí a ani z odůvodnění rozhodnutí není patrné, zda se soud vůbec otázkou nákladů řízení zabýval. V té souvislosti je třeba připomenout, že poučovací povinnost soudu podle § 5 o. s. ř. se týká i nákladů řízení a že účastníci musí být o svých právech a povinnostech ve vztahu k těmto nákladům poučeni.

Nezbytnost rozhodnout o náhradě nákladů rozvodového řízení vyplývá, jak bylo již uvedeno, i z druhé věty ustanovení § 144 o. s. ř., podle níž může soud přiznat náhradu těchto nákladů nebo jejich části, odůvodňují-li to okolnosti případu nebo poměry účastníků. Odchýlení se od zásady, že účastníci rozvodového řízení nemají právo na náhradu nákladů, je tedy možné jen za splnění uvedených podmínek. Předpokladem spravedlivého rozhodnutí o případné povinnosti k náhradě nákladů řízení o rozvod manželství je vždy pečlivé zjištění okolností každého případu, zejména vztahu účastníků k manželství, jejich osobních, výdělkových a majetkových poměrů a pečlivé posouzení těchto okolností ve vzájemné jejich souvislosti.

Při rozhodování soudů o nákladech rozvodového řízení vyvstala otázka, zda odvolací soud – pokud bylo podáno odvolání jen do výroku o nákladech řízení – může při přezkoumávání zjišťovat další skutečnosti, blíže objasňující okolnosti případu a poměry účastníků (§ 144 druhá věta o. s. ř.), než ze kterých vycházel soud prvního stupně. V praxi se někdy uvedená otázka zužuje na to, zda odvolací soud může v těchto případech zjišťovat další příčiny rozvratu manželství, které mohou, vyjadřují-li zvláště výrazným způsobem nesprávný poměr některého manžela k manželství, být chápány též jako okolnosti případu odůvodňující přiznání nákladů nebo jejich části jednomu z manželů podle druhé věty § 144 o. s. ř.

Především je třeba uvést, že pojem „okolnosti případu“, uvedený v ustanovení § 144 druhá věta o. s. ř. je širší než pojem „příčiny rozvratu manželství“. Vzhledem k tomu, že tyto příčiny, které byly podle § 25 zák. o rod. v rozvodovém řízení zjištěny a v důvodech rozhodnutí o rozvodu manželství uvedeny, mohou též s dalšími okolnostmi odůvodnit výrok o povinnosti nahradit náklady řízení, nabízel by se závěr, že odvolací soud může přezkoumávat všechny okolnosti, které by se výroku o nákladech řízení o rozvod manželství týkaly. Takto široce pojatá přezkumná činnost odvolacího soudu by však byla v rozporu s významem výroku o rozvodu manželství, který byl vydán po skutkovém zjištění, v němž byly též objasněny příčiny rozvratu manželství, uvedené pak v důvodech rozhodnutí. Nutno uvážit, že tyto příčiny jsou s výrokem o rozvodu manželství pojmově spjaty a že právě ony vedly k tomu, že byl vysloven rozvod manželství.

Připustit další zjišťování příčin rozvratu manželství jen pro účely rozhodnutí o nákladech řízení by otevřelo zcela neomezené možnosti dalšího dokazování o skutečnostech, které byly, resp. měly být objasněny již v pravomocně skončeném rozvodovém řízení. To by ovšem byly důsledky, které by význam rozvodového řízení i vlastního rozhodnutí o rozvodu manželství, podstatně snižovaly.

V případě, že odvoláním je napaden výrok o nákladech řízení, aniž je napadán výrok o rozvodu manželství, nemůže odvolací soud znovu zjišťovat příčiny rozvratu manželství nebo zjištěné příčiny, na nichž spočívá pravomocný výrok o rozvodu manželství, nově hodnotit. To nevyklučuje, aby se odvolací soud zabýval jinými dalšími okolnostmi případu, jež svou povahou mohou mít vliv na rozhodnutí o nákladech řízení ve smyslu druhé věty § 144 o. s. ř.

Pro tento výklad lze spatřovat důvody i ve zvláštní povaze rozhodnutí o rozvodu manželství, které již

nelze napadat - na rozdíl od jiných rozhodnutí - stížností pro porušení zákona (§ 236 odst. 3 písm. a) o. s. ř.), ani návrhem na obnovu řízení (§ 229 písm. a) o. s. ř.). Zákon v těchto případech musel vyloučit použití mimořádných opravných prostředků proto, že pravomocná soudní rozhodnutí o rozvodu manželství jsou základem pro vytvoření dalších právních vztahů, která již nelze rušit. A přitom ani zde nelze vyloučit, že rozhodnutím o rozvodu manželství byl porušen zákon.

Zvláštní povaha rozvodového rozsudku, zejména pak zvláštní povaha odůvodnění tohoto rozhodnutí, v němž jsou obsaženy zjištěné příčiny rozvratu manželství, podporují - v zájmu stability ve vztazích mezi bývalými manžely - stanovisko shora uvedené. To ovšem neznamená, že by nemohl odvolací soud přezkoumávat takové okolnosti, které by blíže a podrobněji charakterizovaly „poměry účastníků“ (viz druhá věta § 144 o. s. ř.). Tu jde již o takové okolnosti, které nemají zpravidla na posuzování podmínek rozvodu manželství a příčin, které vedly k rozvratu manželství, žádný vliv; jde o okolnosti existující mimo rozvodové řízení.

Zákon o rodině v § 26 odst. 1 stanoví, že v rozhodnutí, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

5. Spojené řízení o rozvod manželství a úpravu práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

Občanský soudní řád (zák. č. 99/1963 Sb.) provádí tuto zásadu tím, že v § 113 odst. 1 stanoví, že s řízením o rozvod manželství je spojeno řízení o úpravu poměrů manželů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

Při výkladu těchto ustanovení vznikla v praxi pochybnost, zda rozhodnutí o rozvodu manželství a úpravě práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem je spojeno po procesní stránce tak, že rozhodnutí může nabýt právní moci jen ve všech výrocích současně. Pochybnosti vznikají proto, že takové důsledné spojení obou řízení ukládaly předpisy o soudním řízení platné v době, kdy zákon o rodině a nový občanský soudní řád vstoupily v účinnost.

Při řešení této otázky a výkladu, který by odpovídal smyslu nové zákonné úpravy, je nutno vyjít především ze srovnání s úpravou předchozí.

Zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném v § 32 stanovil, že rozhodnutí, jimž se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, nelze vydat, dokud nejsou pro dobu po rozvodu upravena práva a povinnosti rodičů stran dítěte a jeho majetku. Soud, jednající o návrhu na rozvod rodičů nezletilých dětí, musel podle § 240 zák. č. 142/1950 Sb. učinit opatření, aby před rozhodnutím o rozvodu manželství obecný soud dítěte rozhodl podmíněně pro případ, že rozvod bude vysloven, o právech a povinnostech rodičů k nezletilým dětem a jejich majetku. Docházelo tedy k samostatnému rozhodnutí o úpravě práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem a to před rozhodnutím o rozvodu manželství.

Zákonem č. 46/1959 Sb. byl v článku III změněn § 32 zákona o právu rodinném tak, že úpravu práv a povinností rodičů ohledně dítěte a jeho majetku pro dobu po rozvodu byl soud povinen učinit v rozhodnutí, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte. Tímto ustanovením bylo tedy upuštěno od odděleného rozhodování o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu v samostatném řízení jiným soudem, než soudem příslušným k řízení o rozvod a to předem podmíněně pro případ povolení rozvodu.

Novela občanského soudního řádu (zák. č. 142/1950 Sb.), provedená současně se zákonem č. 46/1959 Sb., vyjádřila tuto změnu v oblasti soudního řízení tak, že změnila ustanovení § 240 o. s. ř. a

v prvním odstavci tohoto ustanovení stanovila, že o právech a povinnostech rodičů k nezletilým dětem a k jejich majetku rozhodne soud současně v rozsudku, kterým vysloví rozvod manželství. Vyslovila dále, že toto rozhodnutí může nabýt právní moci jen ve všech částech výroku současně. V důsledku toho nemohl za platnosti § 240 odst. 1 zák. č. 142/1950 Sb. ve znění zák. č. 46/1959 Sb. vejít výrok o rozvodu manželství v právní moc, byla-li odvoláním napadena byť i jen úprava práv a povinností rodičů k nezletilým dětem. Předmětem přezkumné činnosti soudu druhého stupně bylo proto vždy rozhodnutí v celém rozsahu.

Spojení obou řízení k současnému rozhodnutí, a to tak, že rozhodnutí může nabýt právní moci jen v celém rozsahu současně bylo přitom výjimkou z obecných zásad o soudním řízení a bylo zavedeno jen touto zvláštní úpravou občanského soudního řádu vyplývající ze zákona č. 46/1959 Sb.

Zákon č. 99/1963 Sb. o občanském soudním řízení tuto výjimečnou úpravu řízení o rozvod manželství a o právech a povinnostech rodičů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství nepřevzal. K uskutečnění zásady vyslovené v § 26 odst. 1 zák. o rod. stanoví v § 113 odst. 1 toliko, že s řízením o rozvod manželství je spojeno řízení o úpravu poměrů manželů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Vázanost všech výroků rozhodnutí vydaného ve spojeném řízení z hlediska právní moci, tedy otázkou procesní povahy, občanský soudní řád zvláštním předpisem nestanoví.

Již z toho vyplývá, že úpravu, zavedenou zákonem č. 46/1959 Sb. výjimečně pro tento druh soudního řízení nový občanský soudní řád převzít nemínil. To souvisí patrně i s některými zkušenostmi z používání ustanovení § 240 odst. 1 zák. č. 142/1950 Sb. ve znění novely č. 46/1959 Sb. V praxi bylo totiž možnosti změny rozhodnutí o rozvodu manželství v řízení před soudem druhého stupně, směřoval-li opravný prostředek jen proti výroku o výchově a výživě nezletilce, využíváno velmi zřídka a tato možnost byla v praxi chápána značně formálně. Určité obtíže, zejména nepochopení účastníků, vyvolávalo, že výrok o rozvodu manželství účastníky nenapadený, nemohl nabýt právní moci, leč současně s rozhodnutím o výchově a výživě jejich nezletilých dětí, jež si v některých případech vyžádalo obtížného a zdlouhavého řízení.

Nelze ani dospět k závěru, že vázanost výroků řízení spojeného podle § 113 odst. 1 o. s. ř. tak, že mohou nabýt právní moci jen současně, vyplývá i bez zvláštní úpravy z obecných ustanovení o občanském soudním řízení.

V tomto ohledu občanský, soudní řád v § 208 odst. 1 stanoví, že rozhodnutí napadené odvolání nenabývá právní moci, dokud o odvolání nerozhodne pravomocně odvolací soud. Ve druhém odstavci toto ustanovení připouští, aby výrok, obsažený v rozhodnutí, nabyl právní moci samostatně od dalších výroků rozhodnutí, jde-li o výroky, týkající se práv se samostatným skutkovým základem. Jde proto o to, zda již z hlediska těchto obecných ustanovení nemohou výroky, obsažené v rozhodnutí o řízení, spojeném podle § 113 odst. 1 o. s. ř. nabýt právní moci odděleně, nýbrž vždy jen současně.

Obdobná ustanovení však i za platnosti novely provedené zákonem č. 46/1959 Sb. byla obsažena v § 178 odst. 1, 2 tehdy platného občanského soudního řádu. Tato ustanovení stanovila, že rozsudek napadený odvoláním se nestane až do vyřízení odvolání pravomocným. Pro případ, že rozsudek se týkal několika nároků se samostatným skutkovým základem a odvolání směřovalo výslovně jen proti některému nároku, rovněž stanovila, že nenapadená část rozsudku nabývá právní moci. Jestliže přesto zákon považoval za potřebné, aby zásada, že rozsudek o rozvodu manželství a úpravě práv a povinností rodičů k nezletilým dětem může nabýt právní moci jen ve všech výrocích současně, byla výslovně ve zvláštním ustanovení v § 240 odst. 1 vyloučena, pak zřejmě nepovažoval za možné z těchto obecných ustanovení v občanském soudním řízení dovodit, že v tomto spojeném řízení nemohou jednotlivé výroky nabýt právní moci odděleně.

I toto srovnání svědčí o tom, že ani za nynější úpravy občanského soudního řízení nelze bez

zvláštního ustanovení obecnou, platnost zásady uvedené v § 206 odst. 2 a § 212 odst. 1 o. s. ř. v případě tohoto spojeného řízení vyloučit.

Dále je nutno uvážit, že v řízení o rozvod manželství jsou řešeny závažné otázky osobního stavu občanů. Zřetel na požadavek jistoty v osobním stavu občanů mluví také pro to, že k odchýlení od obecné zásady soudního řízení o právní moci jednotlivých výroků rozhodnutí by mohlo dojít jen na základě zvláštního ustanovení soudního řádu. Naproti tomu jiné řešení by vedlo k tomu důsledku, že i v případě, kdy soud bude výjimečně rozhodovat o úpravě styku rodičů s dítětem, by nemohl nabýt výrok o rozvodu manželství právní moci, pokud by pravomocně nebyl upraven jejich styk s dítětem.

Všechny tyto úvahy vedou k závěru, že v této otázce došlo za účinnosti nového občanského soudního řádu ke změně právní úpravy a že za účinnosti zákonných ustanovení nyní platná zásada, že výroky rozhodnutí o rozvodu manželství a úpravě práv a povinností rodičů k dětem pro dobu po rozvodu mohou nabýt právní moci jen současně, byla opuštěna.

Při posuzování účinků odvolání podaného jen proti výroku o rozvodu manželství nebo o výchově a výživě nezletilých dětí manželů pro dobu po rozvodu je přihlížet k ustanovení § 206 odst. 1, 2 o. s. ř. V tomto ohledu je nutno uvážit, že rozhodnutí o rozvodu manželství závisí na zjištění, zda vztahy mezi manžely jsou tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Jiná zjištění jsou rozhodná pro rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, pro které je rozhodující zájem nezletilého dítěte na řádné výchově, vztah každého z rodičů k dítěti, jejich vlastnosti a schopnosti k výchově a možnosti dítěte vychovávat. Pro rozhodnutí o výživě nezletilých dětí jsou pak důležitá zjištění, objasňující odůvodněné potřeby dítěte a schopnosti a možnosti rodičů k výživě dítěte. Mezi právy popř. vztahy, o nichž je rozhodováno v řízení, spojeném podle § 113 odst. 1 o. s. ř., se přitom uplatňuje v určitých směrech vztah vzájemné závislosti a podmíněnosti. Rozhodnutí o výchově a výživě nezletilých dětí a manželů závisí na vyslovení rozvodu manželství, neboť k tomuto rozhodnutí má podle § 26 odst. 1 zák. o rod. a § 113 odst. 1 o. s. ř. dojít jen tehdy, byl-li vysloven rozvod manželství rodičů. Podobně k rozhodnutí o vyživovací povinnosti rodičů k jejich nezletilým dětem může dojít, bude-li vysloven rozvod manželství, jen poté, bude-li vyřešena další výchova nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Rozhodnutí o výživě nezletilých dětí vychází z toho, do čí péče byly děti pro dobu po rozvodu manželství rodičů svěřeny a podle toho je určen vyživovací příspěvek jednoho, popř. obou rodičů. Dojde-li k zamítnutí návrhu na rozvod manželství, není podkladu pro úpravu práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Stejně, dojde-li ke změně rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, nemůže obstát výrok o vyživovací povinnosti rodičů, který z úpravy výchovy vychází. K tomuto vzájemnému vztahu práv, byť i stojících na samostatných skutkových základech, a k podmíněnosti rozhodování o některých z nich je nutno v řízení spojeném podle § 113 odst. 1 o. s. ř. přihlížet i pokud jde o účinky podaného odvolání.

Jestliže je odvoláním napaden výrok o rozvodu manželství, nenabývá v důsledku toho právní moci žádný z výroků rozhodnutí a odvolací soud přezkoumá rozhodnutí v celém rozsahu, tedy i rozhodnutí o výchově a výživě nezletilých dětí manželů. Jestliže by došlo na podkladě podaného odvolání k zamítnutí návrhu na rozvod manželství, nemůže obstát výrok o úpravě práv a povinností rodičů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, neboť pro takové rozhodnutí není zákonného podkladu.

Napadá-li odvolání jen některý z výroků upravujících práva a povinnosti rodičů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, nabývá nenapadený výrok o rozvodu manželství samostatně právní moci a odvolací soud nemůže rozhodnutí o rozvodu odvoláním nedotčené přezkoumávat (§ 206 odst. 2, § 212 odst. 1 o. s. ř.). Rozhodnutí o rozvodu manželství spočívá na samostatných skutkových základech a není závislé na tom, zda úprava výchovy a výživy nezletilých dětí dozná na podkladě podaného odvolání v odvolacím řízení popř. změny.

Shodně s těmito závěry se soudní praxe v těchto základních otázkách postupně sjednotila a ustálila.

S řešenou problematikou však souvisí některé další otázky.

V praxi není jednoty v otázce, zda odvolání podané jen do výroku o výživě nezletilého dítěte, jež se nedotýká, jak bylo shora uvedeno, právní moci výroku o rozvodu manželství, vyvolává odklad právní moci rozhodnutí ve smyslu § 206 odst. 1 o. s. ř. nejen pokud jde o výrok o výživném, ale také ohledně výroku o výchově tohoto dítěte.

Okolnost, že ustanovení § 113 odst. 1 o. s. ř. staví vedle sebe řízení o rozvod manželství a řízení o úpravu poměrů manželů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, neznamená, že by řízení o výchově nezletilce a o jeho výživě tvořilo jedinou věc a že proto rozhodnutí o výchově a výživě nezletilého dítěte může nabýt právní moci jen současně. Nejde ani o práva, spočívající na témže skutkovém základě, pro který by nemohla nabýt, dojde-li k oprávněnému řízení, právní moci samostatně. Shora byla již zmínka o skutkovém základu rozhodování o výchově nezletilých dětí a skutečnostech od toho odlišných, jež jsou ve smyslu § 96 odst. 1 zákona o rodině rozhodné pro rozhodnutí o vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem. Rozhodnutí o výchově dítěte, zejména o tom, kterému z rodičů bylo dítě svěřeno do výchovy (nedošlo-li ke svěřeni dítěte do výchovy jiného občana než rodiče nebo do ústavní výchovy ve smyslu § 45 odst. 1, 2 zák. o rod.), je však přitom základem a podmínkou pro rozhodnutí o vyživovací povinnosti toho kterého rodiče popř. rodičů obou. Závislost, záležející v tom, že výrok o výživě nezletilého dítěte musí upravit vyživovací povinnost rodičů k dítěti ve shodě s tím, jak bylo rozhodnuto o výchově dítěte, způsobuje, že - i přes samostatnost skutkových základů těchto výroku - výrok o vyživovací povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu nenabývá právní moci, jestliže odvolání směřuje do výroku o výchově, i když výrok o výživném přímo nenapadá. Proto odvolací soud, napadá-li odvolání jen výrok o výchově nezletilého dítěte, přezkoumá vždy také výrok o vyživovací povinnosti k dítěti.

Směřuje-li odvolání jen do výroku o výživném nezletilého dítěte, vztahuje se přezkumná činnost odvolacího soudu jen na tento výrok, neboť ostatní výroky rozhodnutí i výrok o výchově dítěte, jež spočívají na samostatném skutkovém základě, a jež mohou obstát, i když v úpravě vyživovací povinnosti rodičů k dítěti dojde v odvolacím řízení ke změně, nabyly právní moci.

Vzhledem k tomu, že úprava styku rodičů s dítětem je zákonem o rodině ponechána dohodě rodičů, jež nepotřebuje schválení soudu (§ 27 odst. 1 zák. o rod.), bude poměrně řídkým případ, kdy soud v řízení o rozvod manželství a úpravu poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu rozhodne také o styku rodičů s dítětem podle § 27 odst. 2, popř. odst. 3 zák. o rod.

Dojde-li k takovému rozhodnutí a odvoláním je napaden jen výrok o rozvodu manželství nebo o výchově dítěte, nenabude ani tento výrok právní moci vzhledem k závislosti na rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte. Odvolání do výroku o výživném se však nedotýká ani výroku o styku rodičů s dítětem. Odvolání napadající toliko výrok o styku s dítětem nemá vlivu na to, že výrok o rozvodu manželství a o výchově dítěte pro dobu po rozvodu vejdou v právní moc. V případě, kdy odvolání směřuje jen do úpravy výchovy, popř. výživy nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu, nastane tedy právní moc rozhodnutí o výživě, popř. i o výchově nezletilce k jinému, a to pozdějšímu okamžiku, než právní moc výroku o rozvodu manželství. I v těchto případech jde o úpravu práv a povinností rodičů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství, jež musí být ve smyslu ustanovení § 26 odst. 1 zák. o rod. provedena vždy, dojde-li k rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí. Je proto zapotřebí, aby bylo z rozhodnutí patrné, že jde na rozdíl od úpravy, provedené podle § 50 odst. 1, popř. podle § 86 odst. 2 zák. o rod. o úpravu učiněnou pro dobu po rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí.

Usnesení pléna Nejvyššího soudu z 30. 5. 1966, [Pls 4/66](#) k rozboru a zhodnocení soudního rozhodování o rozvodu manželství.

Plénum Nejvyššího soudu projednalo rozbor a zhodnocení soudního rozhodování o rozvodu manželství a zjišťuje, že:

a/ Úroveň soudního řízení a rozhodování ve věcech rozvodu manželství není vždy uspokojivá; při výkladu a používání ustanovení o řízení i podmínkách rozvodu manželství dochází v soudní praxi k pochybením a nejednotnosti.

b/ Řízení o smíření manželů se provádí mnohdy bez potřebné pečlivosti a důslednosti.

c/ Závažným nedostatkem řízení o rozvod manželství, a to zejména soudů prvního stupně, je nedodržování základního požadavku soudního řízení zjišťovat skutečný stav věci. Často se soudy spokojují s dokazováním, jehož výsledky neumožňují zevrubné poznání vývoje manželství a příčin, jež vedly k jeho vážnému rozvrácení.

d/ Nejednotnost se projevuje v praxi zejména při posuzování vlivu lehkomyšlného poměru manželů, nebo jednoho z nich, k manželství na hodnocení podmínek rozvodu manželství.

e/ Některé pochybnosti vznikají v souvislosti s rozhodováním o nákladech řízení o rozvod manželství a v souvislosti se spojeným řízením o úpravu výchovy a výživy nezletilých dětí pro dobu po rozvodu manželství rodičů.

f/ Preventivní působení soudů, jiných státních orgánů a společenských organizací při upevňování manželství a rodiny a součinnost soudů s těmito orgány a organizacemi v průběhu řízení o smíření manželů popř. o rozvod manželství není na dostatečné úrovni.

Se zřetelem k tomuto stavu a se zřetelem ke svému úkolu zajišťovat jednotný výklad a jednotné používání zákonů při rozhodování soudů (§ 26 písm. a) zák. č. 36/64 Sb. o organizaci soudů o volbách soudců) činí plénum Nejvyššího soudu po projednání rozboru a zhodnocení tyto závěry:

1. Řízení o smíření manželů a řízení o rozvod manželství se dotýká závažných osobních vztahů občanů, jimž společnost věnuje zvýšenou pozornost. Při rozhodování o rozvodu manželství musí mít soudy důsledně na zřeteli zájem společnosti na manželství jako harmonickém, pevném a trvalém životním společenství muže a ženy.

2. Řízení o smíření manželů je procesní podmínkou pro zahájení řízení o rozvod manželství, nebylo-li výjimečně upuštěno od řízení o smíření manželů.

Účelem řízení o smíření manželů je zejména předcházet neuvážená rozvodová řízení a umožnit soudu sledovat stav vztahů mezi manžely.

Řádně prováděné řízení o smíření manželů může účinně přispět k odstranění neshod mezi manžely a proto není na místě jeho podceňování.

Řízení o smíření manželů končí neformálně bez soudního rozhodnutí. Bezvýsledným je řízení o smíření manželů, jež nevedlo k usmíření manželů a ve lhůtě jednoho roku byl podán návrh na rozvod manželství.

Jen v případě, upouští-li soud od řízení o smíření manželů, vydá rozhodnutí. Není-li návrh na upuštění od řízení o smíření manželů důvodný, přikročí soud bez rozhodování k provedení řízení o smíření manželů.

3. Rozvod manželství je výjimečným způsobem ukončení manželství; ze společenského hlediska je

odůvodněn, nastane-li objektivní stav, charakterizovaný zákonem jako vážný rozvrat vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství.

O vážný rozvrat vztahů mezi manžely jde tehdy, jestliže se tento rozvrat jeví vzhledem ke své hloubce a trvalosti jako neodčinitelný a nenapravitelný.

Společenský účel manželství vyplývá z funkcí manželství a rodiny jím založené. Hlavním společenským účelem manželství je založení rodiny, a řádná výchova dětí.

Vzhledem k úzké souvislosti ustanovení § 23 odst. 2 a § 24 zák. o rod. vezme soud při zkoumání existence objektivního důvodu rozvodu manželství vždy náležitý zřetel k tomu, není-li vážný rozvrat vztahů mezi manžely důsledkem lehkomyšlného poměru manželů nebo jednoho z nich k manželství a není-li lehkomyšlný poměr manželů k manželství překážkou plnění společenského účelu manželství.

Zjišťování příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství, a jejich uvedení v odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství je závažnou činností soudu v řízení o rozvod manželství. Je předpokladem pro odpovědný závěr o existenci objektivního důvodu k rozvodu manželství i předpokladem pro zaujetí stanoviska společnosti k příčinám rozvratu a vydání přesvědčivého a z výchovného hlediska účinného rozhodnutí.

4. Věcně správné a zájmu společnosti odpovídající rozhodnutí o rozvodu manželství vyžaduje důsledné zjišťování skutečného stavu věci. Je proto třeba pečlivé přípravy jednání přihlížející ke specifičnosti situace manželství, o jehož rozvod jde. Odpovědné zjištění důvodu k rozvodu manželství vyžaduje obvykle kromě zevrubného výslechu účastníků též provedení dalších důkazů o stavu manželství.

Ve výroku rozhodnutí o rozvodu manželství musí být vždy obsažen též výrok o nákladech řízení. Směřuje-li odvolání jen do výroku o nákladech řízení, nelze v opravném řízení provádět další dokazování o příčinách rozvodu, o němž bylo již pravomocně rozhodnuto.

Výrok o rozvodu manželství může nabýt právní moci samostatně vůči rozhodnutí o výchově a výživě nezletilých dětí manželů pro dobu po rozvodu manželství.

5. Povinností soudů je vyvíjet trvalé úsilí o upevnění manželství a rodiny, a to jak preventivním působením, tak v řízení o smíření manželů, popř. v řízení o rozvod manželství. K tomu je třeba též užší a účinnější spolupráce s ostatními státními orgány a společenskými organizacemi, jejichž iniciativa a aktivita zatím neodpovídá společenskému úsilí o upevňování manželství a rodiny v socialistické společnosti.

V další části usnesení přijalo plénum Nejvyššího soudu některá opatření ke zkvalitnění rozhodovací činnosti soudů.